

Приложение към Отворено писмо на Коалиция “За зелен рестарт” - MOVE.BG, WWF България, “Грийнпийс”-България и “Институт Кръгова Икономика”, изпратено на 14 май 2021 година до Президентството, Министерски съвет и други заинтересовани институции.

Предложения от Становището, изпратено на 4 март 2021 година

Предложения за промени по темите стартър развитие и иновации

Предложения, свързани с разписани реформи и инвестиционни проекти от стълб “Иновативна България” на втория вариант на Националния план за възстановяване и устойчивост

Проект от Плана: Програмата за ускоряване на икономическото възстановяване и трансформация чрез наука и иновации, включително създаване на мрежа от изследователски висши училища в България

Резюме: Състои се от два стълба за инвестиции и няколко предложения за законови и структурни реформи, като част от тях са предвидени за 2026-а година - а именно повишаване на капацитета на научноизследователските организации и висшите училища за разработване на приложни изследвания и иновации и изпълнение на съвместни проекти с индустрията, засилване на връзката между научните изследвания и висшето образование чрез създаването на национален модел за развитие на изследователски университети, както и повишаване на капацитета за трансфер на технологии от страна на научноизследователските организации към частния сектор чрез създаване на нов модел за трансфер на технологии.¹

По отношение на двата стълба: “в рамките на първия стълб са предвидени две операции за финансиране на: (i) проектни предложения на иновативни МСП, получили знака за качество „Печат за върхови постижения“ в конкурсите на Европейския съвет по иновациите и (ii) проектни предложения в направление „Разширяване на участието“ на РП „Хоризонт Европа“ с цел укрепване на научноизследователския и иновационен капацитет на българските държавни висши училища и научноизследователски организации.

Целта на втория стълб е да създаде и пробира национален модел за развитие на изследователските университети”.

Проблеми:

- времево разминаване между реформи и инвестиции;
- малък бюджет;
- недобро разпределение на средствата;
- подценяване на частта с подкрепата за стартиращи компании.

¹ Другите реформи са Създаване на Държавна агенция за научни изследвания и иновации (Q3/2021) и Разработване и приемане на необходимата законодателна рамка (Q1/2022) - нов Закон за научните изследвания и иновациите - виж за тях по-надолу в Приложението.

Учудващо, но част от законовите и структурни реформи няма да вървят в такт с предложените инвестиции, въпреки че Националните планове по “Следващо поколение ЕС” трябва да следват правилото “пари-срещу-реформи”.

Двата стълба с инвестиции по тази програма се планира да започнат веднага след одобрението на Плана от Европейската комисия, докато част от свързаните с тях реформи се отлагат едва за 2026 година, като дотогава е заложена дълга административна подготовка на процеса. Още по-парадоксално е, че първият стълб с директни инвестиции в проекти се предвижда да приключи своята дейност през 2023: по този начин Планът залага извършване на инвестиции без да се подобрява средата, а като тя бъде подобрена - няма да има средства за инвестиции. На практика, заложена времева рамка обрича България да продължи да бъде в категорията на “скромните новатори”, където е от години в специалното изследване на иновативния потенциал в Европейския съюз.

Друг проблем на предложената програма са ниските нива на финансиране, като бюджетът и на двата стълба трябва да бъде повишен, за да се включат максимален брой иновативни проекти. По отношение на втория стълб, в който е включено и **създаването на стартиращи компании в университетите**, разписаните в момента параметри създават опасност да бъде пропуснат етапа с тестването на иновациите в експериментална среда, както и да бъде ограничено сътрудничеството между университети и научни звена, които не са включени във втория стълб. Средствата по отделните пера на втория стълб трябва да бъдат преработени, тъй като в момента за развитие на стартиращи проекти са заделени едва 5% от бюджета, колкото е предвидено и за рекламна кампания на втория стълб.

Предложеният бюджет на стълб **“Създаване на мрежа от изследователски висши училища в България”** от 191.5 милиона е крайно недостатъчен за развитие на истински изследователски центрове. Ако сравним този бюджет със средствата, заделени в “Иновативна България” за ремонти на сгради на училища, детски градини и университетски общежития - 604 милиона - то ясно и недвусмислено се вижда, че инвестицията в сграден фонд и инфраструктура е диспропорционална на финансовия ресурс за бизнес развитие. Известно е, че този ресурс може да се насочи към подкрепа на стартиращи бизнес, още повече, че ремонтите на сградния фонд от години се извършват и вероятно ще продължават да се извършват и по оперативните програми.

Решения:

- **едновременен старт на реформи и инвестиции;**
- **подобрене на параметрите;**
- **увеличаване на бюджета;**
- **отделяне на перото за развитие на стартиращия бизнес като отделна подпрограма - с фокус върху осигуряване на среда и ресурс за развитие на стартиращи компании в университети и специализирани центрове с достъп до научна инфраструктура.**

Коалиция “За зелен рестарт” настоява програмата за ускоряване на икономическото възстановяване и трансформация чрез наука и иновации да стартира в рамките на настоящата година в нейната пълнота - и инвестиции, и съпътстващите ги реформи. Кризите, включително и настоящата, създават среда за раждане на нови и нестандартни идеи и затова е

важно осигуряването на незабавна подкрепа, както финансова, така и за повишаване на капацитет и умения.

Настояваме вторият стълб на програмата - **“Създаване на мрежа от изследователски висши училища в България”** - да бъде разширен с включването на научните звена, за да може да се създаде мрежа на иновативните научни центрове в България с механизми за координация и колаборация между тях. Стълбът трябва да бъде добре материално и кадрово подсигурен и затова бюджетът му трябва да бъде вдигнат минимум двойно от настоящето ниво от 191.5 милиона - или минимум 383 милиона. По отношение на първия стълб също е необходимо увеличаване на бюджета поне двойно от настоящата сума от 126.4 милиона - или 222.8 милиона, за да се гарантира включването на максимален брой научни и МСП проекти, получили висока оценка за предложените от тях иновации от Европейската комисия.

Настояваме перото за стартиращи компании от втория стълб да бъде превърнато в **Специална подпрограма за национално развитие на стартиращия бизнес на терена на университетите и специализираните центрове с достъп до научна инфраструктура**, така че да се осъществява координация и колаборация между различните университети, научните звена и техните учени. Подпрограмата за стартиращи компании трябва да има специален надзорен борд от учени и бизнес, които да контролират и координират дейността и да дават общите насоки. Създаването на среда за развитие на стартиращи компании в университетите е един от най-успешните модели за създаване на икономическите продукти и услуги на бъдещето. Утвърдена практика в Европа и света е компании, развити в университетска развойна среда, да бъдат spin-off с дялово участие на университета, в който са стартирали. Това осигурява и устойчив финансов ресурс за развитие на нови научно-базирани бизнес проекти в съответния университет. В допълнение, тази мярка би привлякла младите български учени да развиват своите проекти у нас. Само в последните седмици станахме свидетели на успешно развитие на университетски стартапи, ръководени от български учени, но създадени не у нас, а в техническия университет в Цюрих ETH.

Коалиция "За зелен рестарт" настоява новата подпрограмата да разполага с **минимум 30%** от новия бюджет на втория стълб или - 115 милиона за стартиращи компании.

Предлагаме следната промяна на перата от втория стълб в новата подпрограма:

- **Стартиращи компании – индикативно - от 5 % на 30%. Тук влиза и целеви рисков капитал за инвестиции в ранна фаза на стартиращи компании с висок иновативен потенциал.**
- Човешки капитал (наемане на изследователи, повишаване на умения, преквалификация, обучение и стажове, в т.ч. работни семинари, квалификационни курсове, мобилности в чужбина, визити на чуждестранни лектори и докторанти в България – индикативно – **от 50% на 30%**
- Разпространение на резултати/видимост – интернет страница, лого, конференции, публикации - индикативно – **от 5% на 1%**
- Изграждане/рехабилитация на инфраструктура (СМР) – индикативно - **от 10 % на 9%**
- Дълготрайни материални и нематериални активи – патенти, софтуер, индикативно - **остава 10%.;**

- Физически капитал (закупване на машини, съоръжения, научно оборудване) – индикативно - **остава 10 %**
- Труд (разходи за трудови възнаграждения, консултантски услуги, координация, административно, финансово и научно управление, одит) – индикативно – **остава 10%.**;

Проект от Плана: **Програма за икономическа трансформация**

Резюме: Програмата се състои от три фонда, насочени към малките и средни предприятия: Фонд 1 – „Технологична модернизация“, Фонд 2 – „Зелен преход“ и Фонд 3 – „Дигитализация“. Общият бюджет е 1.7 милиарда лева.

Проблеми:

- **програмата не осигурява подкрепа за развитие на нова генерация бизнеси, а ресурс за догонване по посока на иначе нужната енергийна ефективност, компютъризация и инфраструктура;**
- **нужда от промяна на разпределението по перата по трите фонда;**
- **липса на подкрепа за иновативни малки и средни предприятия, които предлагат зелени, дигитално-базирани решения.**

Според официалното обяснение програмата в Плана тя “предвижда предоставяне на целева подкрепа на българските малки и средни предприятия в основните проблемни области, които забавят трансформацията към цифрова, нисковъглеродна и ресурсно ефективна икономика”. На практика, обаче, и трите фонда на програмата виждат икономическото развитие на малките и средни предприятия в рехабилитирането на днешната икономика по посока на енергийна ефективност и дигитализация, но не и към реална трансформация на производствата към по-нисковъглеродно интензивни и по-малко ресурсоемки. Освен това, в нито един от трите фонда не е заделен специален ресурс за подкрепа на новата генерация бизнеси - дигитално базирани и адресиращи Целите за устойчиво развитие на ООН (SDGs), към които държавата ни е поела ангажимент. Докато още в началото на кризата през март миналата година европейски държави като Франция заделиха специален бюджет за подкрепа на стартиращите иновативни бизнеси като път за устойчив изход от кризата, то в България това не беше направено нито тогава, нито сега в Плана.

Програмата за икономическа трансформация предвижда да догоним, а не ускорено да развием и променим по стандартите на 2021 малките и средни предприятия, които са съществен дял на българската икономика, представляващ над 75% от нея. Част от средствата е оправдано да отидат за технологична модернизация, свързаност и киберсигурност, но друго перо трябва да бъде заделено за обучение, кръгова икономика, декарбонизация, нисковъглеродно интензивна икономика или цифрово-базирани услуги като облачни системи, изкуствен интелект и интернет на нещата (IoT). Средствата за тях могат да дойдат чрез преразпределение на бюджета, заделен за реализация на пилотната схема за едновременно изграждане на нови ВЕИ и локални съоръжения за съхранение на електрическа енергия.

Решения:

- **промяна на параметрите на трите фонда;**

- **пренасочване на част от бюджета към създаване на нов Фонд за зелени иновативни малки и средни предприятия.**

Необходимо е ново разпределение на перата по трите фонда, както и ясни критерии за закупуване на техниката и технологии, така че да се осигури на практика целта на програмата - трансформацията към цифрова, нисковъглеродна и ресурсно ефективна икономика. В противен случай, опасността от закупуване на стара и неефективна техника или на нова такава, за която няма подготовка за въвеждането, е реална и създава риск за провал на програмата.

Фонд “Технологична модернизация” включва две направления: Направление 1 “Модернизация от следващо поколение” и Направление 2 “Нови технологии и оборудване”. **Коалиция “За Зелен рестарт”** предлага разпределението на средствата по двете направления - 35% на 65% - да се запази, а разпределението по пера да се променя по следния начин:

- Физически капитал (закупване на машини, съоръжения и оборудване, представляващи дълготрайни материални активи) - **от 90% на 40%**
- Технология (разходи за придобиване на НМДА (закупване на специализиран софтуер, представляващ дълготраен нематериален актив) - **от 10% на 40%**
- Обучение на персонала - **въвеждане на трето перо с бюджет 20%**

Фонд “Зелен преход” също се състои от две направления: Направление 1 “Декарбонизация” и Направление 2 “Кръгова и нисковъглеродна икономика”. Предлагаме разпределението по двете направления да се промени от 95% към 5%, както е в момента - на 50% на 50%. Разпределението на перата по Направление 1 “Декарбонизация” да се промени по следния начин:

- Изграждане/рехабилитация на инфраструктура (СМР) - **15% остава 15%**
- Физически капитал (закупване на машини и съоръжения) - **от 70% на 40%**
- Труд (разходи за трудови възнаграждения, консултантски услуги) - **остава 5%**
- Технология (разходи за придобиване на НМДА – патенти, софтуер) - **от 5% на 30%**
- Обучение на персонала - **въвеждане на пето перо с бюджет 10%**

За Направление 2 “Кръгова и нисковъглеродна икономика” вижте в приложението за Кръгова икономика по-надолу в Становището.

Фонд 3 “Подкрепа за дигитализация в предприятията” включва две направления: Направление 1 “Подкрепа за дигитализация и киберсигурност” и Направление 2 “Създаване на дигитални иновационни хъбове, обслужващи регионите в България”. Направление 2 се премахва от фонда и **става част от нова програма за Индустрия 4.0** - вижте отново по-надолу в приложението.

Разпределението на перата по Направление 1 “Подкрепа за дигитализация и киберсигурност” се променя по следния начин:

- Изграждане/рехабилитация на инфраструктура (разходи за извършване на ограничени СМР в съответствие със ЗУТ, само за текущ ремонт) - **остава 10%**
- Физически капитал (закупване на изследователско, изпитателно и друго съпътстващо оборудване, компютърно оборудване) - **от 50% на 40%**
- Труд (разходи за персонал, защита на индустриалната собственост, популяризиране, организиране и провеждане на обучителни курсове и стажове) - **от 10% на 20%**

- Технология (разходи за придобиване на НМДА – специализиран софтуер (вкл. разработване и внедряване), патенти, лицензи, „ноу хау“, софтуер за административни нужди и др.) - **остава 30%**

Коалиция за “За зелен рестарт” настоява и за пренасочване на част от бюджета към създаване на нов Фонд за зелени иновативни малки и средни предприятия.

Подкрепата на иновативния бизнес е изключително важна, защото той единствен носи потенциала за трансформация на икономиката ни от ресурсно-базирана ишлеме икономика и с конкурентността си може да завоюва позиции на международните пазари. Почти половината от иновативните малки и средни предприятия у нас (47%, InnovationShip 2019) създават световни иновации от България. Стартиращите бизнеси в начална и активна фаза имат потенциала да подпомогнат извеждането на страната от кризата, ако бъдат подкрепени за развитие и излизане на международните пазари. Затова настояваме за отделяне на **20% от бюджета на програмата за икономическа трансформация - или 340 милиона** - за създаване на **фонд, който да подкрепя иновативни малки и средни предприятия, които разработват новаторски зелени продукти и услуги**. Тези продукти трябва да са дигитално базирани, да се борят за възстановяване на баланса човек-природа и да адресират Целите за устойчиво развитие на ООН (SDGs) - тоест, да предлагат решения на климатичните промени, загубата на биоразнообразието, мръсния въздух и други сериозни предизвикателства пред хората и природата. Специален фокус на Фондът трябва да бъдат **иновативните МСП-та в начална и активна фаза**, популярни като startups и scaleups. **По този начин Фондът ще допълни подпрограмата за развитие на стартиращи бизнеси в университетите и научните звена, където са проектите във фаза зародиш.**

За пълноценното функциониране на Фонда са необходими следните стъпки:

- Структурирането му към институция с мандат - например Фонда на фондовете;
- Механизмът за финансиране да включва задължително предоставяне на експертна подкрепа на всеки един одобрен проект - екип от доказани експерти в бизнеса и науката, които да осигуряват менторска подкрепа за развитието на бизнесите с цел възможно най-бързо излизане на продукта/услугата на пазара - български, ниво ЕС, ниво трети страни;
- Предоставяне на управлението на Фонда на професионални фонд мениджъри след публична процедура до края на второто тримесечие на тази година;
- Залагане на задължителни изисквания за опит, отговарящи на водещите световни практики, на екипа на фонд мениджърите;
- Въвеждане на изискването отпускането на средства да бъде под формата на дялово инвестиране или смесено (blended);
- Въвеждане на изискването след успешна продажба на акциите (exit) средствата да бъдат реинвестирани във Фонда, така че да се гарантира дългосрочност на инициативата и след “Следващо поколение ЕС”;
- Отваряне на първа покана за подкрепа на иновативни малки и средни предприятия до края на второто тримесечие на тази година;
- Сключване на първи договори за подкрепа с МСП-та през трето тримесечие;

- Въвеждане на механизми за периодичен контрол както от държавата, така и от експертен съвет, формирана от учени и бизнес.

Проект от Плана: Програма за публична подкрепа за развитие на индустриални паркове и подобряване на инфраструктурната им свързаност

Програмата предвижда да бъдат създадени четири индустриални парка с изградена инфраструктура и енергийни връзки, както и да бъдат привлечени поне четири значими инвеститора в парковете.

Проблем:

- програмата не осигурява развитието на **Индустрия 4.0** в България.

Докато Европа говори за иновативни хъбове, в България се залага на индустриалните паркове, които бяха топ идеята преди десетилетия. Нещо повече - за тях се предвижда основно развитие на инфраструктура и ПР без ресурс за осигуряване на квалифицирани работници, подкрепящо законодателство, критерии и ефективни мерки за привличане на местни и международни инвеститори в индустрии с висока добавена стойност. Няма връзка и с програмата за иновативни регионални центрове, за която е предвиден съществено по-малък ресурс. По-конкретно - за индустриални паркове се заделят над 416 милиона лева, докато за иновативни хъбове почти десет пъти по-малко - едва 42 милиона.

Решение:

- създаване на програма **“Индустрия 4.0”**, която интегрира индустриални паркове и иновативни хъбове.

Коалиция “За зелен рестарт” настоява за създаване на програма **“Индустрия 4.0”**, която интегрира проекта за създаване на индустриални паркове с проекта за **“Създаване на дигитални иновационни хъбове, обслужващи регионите в България”**. **Бюджетът от 458 милиона лева (416 милиона плюс 42 милиона)** се разпределя 70% на 30% между парковете и хъбовете, чрез което се създават предвидените четири индустриални парка, а броят на иновативните хъбове нараства на от три, за които беше предвидена сумата от 42 милиона, на десет. Четирите индустриални парка действат на надрегионален принцип и обединяват няколко области, като задължително два от тях са в икономически най-изостаналия регион в България - Северозападна България.

Иновативните хъбове трябва да разполагат освен с необходимата инфраструктура и с **достатъчно експертен потенциал**, като екипите им обединяват представители на бизнеса и науката. Процедурата по създаването им трябва да започне до края на второто тримесечие на 2021 година.

Всеки хъб трябва да направи анализ на потенциала на съответния регион до първото тримесечие на 2022 година и да предложи програма за развитие на Индустрия 4.0 в съответствие с местните особености и възможности. Хъбовете трябва да осъществят освен обучения, също и анализ на капацитет в региона и на основание на индивидуални програми за развитие на

местната икономика по стандартите на Индустрия 4.0 да осигурят менторство, подкрепа в развитието и позициониране на бизнесите на световни пазари. Затова е необходимо към всеки хъб да бъде създадена и програма за инвестиции под формата на дялово участие за осигуряване на устойчивост на хъбовете. Фокус на инвестициите да бъдат проекти за Индустрия 4.0, свързани с роботизация, IoT, обработка на големи бази данни, смарт мониторинг.

Хъбовете трябва да работят в тясна връзка и координация с новите и с действащите в момента индустриални паркове, като смесен екип създава обща стратегия за допълняемост на дейностите, както и стратегия за привличане на инвеститори за дадения регион. И парковете, и хъбовете, трябва да бъдат контролирани от независими комисии от експерти, включващи утвърдени представители на науката, бизнеса и съответните отговорни държавни институции.

Проект от Плана: Създаване на Държавна агенция за научни изследвания и иновации (Q3/2021)

Резюме: “Институцията ще осъществява политиката в сферата на взаимодействие на научните изследвания, иновациите и технологиите и реформите, свързани с нея, осигурявайки необходимата координация”.

Проблеми:

- **късно планиране на старта ѝ;**
- **председателят на агенцията не се избира с отворена процедура;**
- **неясноти около контролните механизми.**

Агенцията, решението за създаване на която е от 2019 година, ще заработи едва през трето тримесечие на 2021. Именно тази структура тепърва ще разработва програмата “Иновативната стратегия за интелигентна специализация 2021-2027”, както и механизми за нейния мониторинг и контрол. Агенцията е отговорна и за въвеждане на принципите и разработките в областта на кръговата икономика, за която инвестициите в Плана са минимални.

В разписания проект за **Държавна агенция за научни изследвания и иновации** няма предвидени механизми за независим контрол, отчет и планиране на дейността на агенцията. Ръководителят ѝ се избира не от независима процедура, а чрез решение на Министерския съвет, като първият ѝ председател вече е избран, въпреки че екипът на Агенцията и Иновационният борд към нея все още не са структурирани. Тези пропуски създават предпоставки и риск България да изостане в иновативното развитие и трансформацията на икономиката си, а не да бъде лидер в области с капацитет и да създава световни продукти.

Решения:

- **ефективен старт на агенцията до края на второто тримесечие на 2021;**
- **Промяна на процедурата за избор на председател;**
- **въвеждане на механизми за контрол.**

Коалиция “За зелен рестарт” настоява Държавната агенция за иновации да стартира дейността си до края на второто тримесечие на годината. Настояваме и за промяна на механизма за избор на председател на агенцията, който сега се извършва с решение на Министерския съвет.

Следващият председател трябва бъде избран чрез открита и публична процедура с възможност за свободно подаване на документи, а изборът трябва да бъде направен от независима комисия с участието на доказани в областта на иновациите представители на науката, бизнеса и компетентните държавни институции. Настояваме тази комисия да бъде създадена след приемането на Плана, въпреки че вече има избран председател. Целта - Комисията да избере Иновационния борд към Агенцията и да създаде правила за избора на следващ председател след изтичането на мандата на настоящия.

Освен това, комисията трябва да изработи и механизми за редовен годишен контрол и определяне на целите, чрез които да се гарантира прозрачност и отчетност на работата на Агенцията. Настоящият механизъм за контрол чрез Инспекторат, пряко подчинен на председателя, не е ефективен и работещ модел.

Комисията трябва да създаде и механизъм за постоянно обновяване на целите на Агенцията спрямо развиващите се процеси на дигитален и зелен преход.

Проект от Плана: Разработване и приемане на необходимата законодателна рамка за стимулиране на иновациите (Q1/2022) - нов Закон за научните изследвания и иновациите

Резюме: Изработване на “нов Закон за научните изследвания и иновациите, който ще даде нормативните параметри на новата обща политика за развитие на научните изследвания, иновациите и технологиите”.

Проблеми:

- **отложен старт за 2022 година;**
- **липса на достатъчно информация;**
- **липса на връзка с бизнеса;**
- **липса на акцент върху стартиращи компании.**

Безспорно необходимата мярка от промяна в законодателната рамка в сферата на иновациите чрез изготвянето на нов Закон за научните изследвания и иновациите е оставена едва за началото на 2022 година. Ако тогава започне процесът по изготвяне на законопроекта и последващите обсъждания, най-вероятно той ще бъде окончателно приет в края на 2022 или началото на 2023 година. По този начин ще бъде изгубено прекалено много време за важен закон, който би трябвало да даде необходимата осъвременена рамка, стимулираща развитието на науката и иновациите на бъдещето от и в България.

Друг проблем е предложеният състав на работната група, която трябва да изработи новия закон - тя включва единствено представители на държавата - Държавната агенция за научни изследвания и иновации, Министерството на образованието и науката и Министерството на икономиката. На практика Законът за научни изследвания и иновации ще бъде написан без участието на тези, които е предназначен - университети, научни звена и иновативен бизнес.

Още по-обезпокоителна е липсата на акцент върху стартиращите бизнеси и тяхната законова регламентация, което създава риск иновативните стартапи да продължат да бъдат третирани като кварталната бакалия или железария, тоест като обикновено малко и средно предприятие.

Решение:

- **старт на изработването на законопроекта до до края на второто тримесечие на 2021;**
- **разширяване на работната група;**
- **промяна на заложените параметри на законодателната инициатива с включване на правна рамка за стартиращи компании.**

Работната група по изработване на законопроекта трябва да бъде сформирана до края на второто тримесечие на тази година и да започне веднага процеса на изработка на законопроекта. Задължително е в нея да бъдат включени освен представители на компетентните държавни институции и **експерти от университети и научните звена, както и представители на иновативния бизнес.** Необходимо е законопроектът да стъпва на **целенасочено направен анализ на предизвикателствата и нуждите на иновативната научната и бизнес общност.** При добре подбран състав от специалисти и осигуряване на необходимите ресурси, работната група би могла да направи необходимия анализ и да изработи законопроекта да средата на есенната сесия на Народното събрание, така че до края на годината да имаме нов Закон за научните изследвания и иновациите.

Задължително условие за успеха на законопроекта е в него да бъде създадена отделна глава за иновативните стартиращи бизнеси с въвеждането на законова дефиниция за стартиращ бизнес и неговите специфики, както и със структурирането на **Фонд за зелени стартиращи компании в начална и активна фаза (startups, scaleups)**. По този начин ще бъде стимулирано развитието на модерни и технологично-базирани решения от България, защото ще бъде признат статута на иновативните малки и средни предприятия като отделен и важен компонент за развитието на нови технологии от България.

Проект от Плана: **Планове за действие в изпълнение на Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030 (Q4/2025)**

Резюме: “Детайлното описание на конкретните мерки и интервенции, които ще бъдат предприемани в изпълнение на Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030 приоритети (в т.ч. и по приоритет „Интелигентна индустрия“), ще бъде структурирано в тригодишни планове за действие, които ще бъдат актуализирани на годишна база не по-късно от края на всяка календарна година”.

Проблем:

- **късно въвеждане на плановете за действие.**

Националната програма за развитие БЪЛГАРИЯ 2030 съдържа много важни и полезни мерки в подкрепа на трансформацията на българската икономика, включително в областите образование и умения, наука и научна инфраструктура, интелигентна индустрия, кръгова и нисковъглеродна икономика, чист въздух и биоразнообразие, устойчиво селско стопанство, транспортна свързаност и цифрова свързаност. Отлагането на създаването на планове за действие за последните три месеца на 2025 означава изпускане на целия първия период от пет години, в който тази програма трябва да действа. Това обрича добрите предложения и мерки в нея на половинчато или нулево изпълнение и на практика - минимален резултат.

Решение:

- **създаване на Планове за действие до първото тримесечие на 2022 година.**

Работата по планове за действие е необходимо да започне през втората половина на тази година, като се осигури публичен процес, включващ необходимите анализи и консултации със заинтересованите страни, включително учени, бизнес и експерти от неправителствения сектор. След това през първите три месеца на 2022 година е необходимо планове за действия по всички 13 приоритета на Националната програма да бъдат консултирани и да се създаде механизъм, чрез който получените идеи и предложения да бъдат оценени и селектирани, включително да бъдат обявени предварително критерии за оценка и комисия за оценяване, съставена от експерти.

Проект от Плана: Създаване на национална STEM среда за умения на утрешния ден

Резюме: "Проектът цели изграждане на цялостна образователна STEM среда в българските училища, включваща обновяване, модернизиране и създаване на ново пространство, което позволява качествено образование – лабораторен комплекс и среда за проектна компетентност и работа в екип извън класическата система на класната стая".

Проблем:

- **ограничен обхват.**

Предложената програма е важна, но само първа и една от редица стъпки, необходими за подготовка на децата за уменията на бъдещето в условията на климатична криза и цифрова трансформация. Ограничаването на обхвата би довел до минимален ефект както за бъдещата професионална подготовка на учениците, така и за развитието на българския бизнес и неговата трансформация.

Решение:

- **разширяване на програмата и превръщането ѝ в програма за подготовка на децата за уменията на бъдещето.**

Програмата трябва да бъде разширена с други спешни мерки, за да се гарантира интегралност на образователния процес. Такива мерки са интегрирането на формално и неформално образование във време, в което светът говори за образователни екосистеми и платформи за обучение. Въвеждане на механизми за развитие на персонализирано образование във време, в което съдържанието е достъпно за всеки в мрежата и децата трябва да бъдат обучени да го достъпват според интересите и талантите си. Необходимо е да се акцентира и върху развитие на креативността чрез изкуство, физическата култура на подрастващите и възпитаването на връзка с природата. Все умения, свързани с интегрална подготовка на личността за пълноценен живот в света на 2021 година и напред, каквато е и целта на "Следващо поколение ЕС".

Проект от Плана: обучения за цифрови умения и изграждане на национална онлайн платформа за обучение на възрастни.

Резюме: “Проектът ще се реализира в два компонента, предвиждащи, от една страна, предоставяне на обучения за придобиване и валидиране на базови цифрови умения и компетенции от работната сила в съответствие с новите потребности на пазара на труда и навлизането на цифровите технологии в социално-икономическите процеси, както и разработването и внедряването на виртуална платформа за онлайн обучение – от друга”.

Проблеми:

- липса на директна връзка с бизнеса;
- липса на система за използване на получените сертификати.

Тези два проблема създават реална опасност програмата да се превърне в поредния проект за квалификация и преквалификация под формата на кратки обучения. Такива проекти от години са финансирани по оперативните програми и осигуряват базисни умения, в които липсва връзка с бизнеса и нуждите на пазара на труда.

Решение:

- създаване на механизъм за връзка между платформата и бизнеса;
- механизъм за предимство за назначаване на работа при наличие на сертификат.

Въвеждането на тези две промени ще осигури адекватност на обученията, спрямо променящите се нужди на българския трудов пазар, включително с възможност за въвеждане на регионална програма за обученията, базирана на обратната връзка от работодателите в района. Създаването на механизъм за предимство за назначаване на работа при наличие на сертификат ще стимулира повече хора да се запишат в обученията, както и с желание и мотивация да участват в обучителния процес.

Проект от Плана: **изграждане на центрове за личностно развитие на ученици и младежи в подкрепа на устойчивото възстановяване на общините.**

Резюме: “Мярката ще подкрепя формирането, развитието и реализацията на учениците и младите хора чрез изграждането на мултифункционални центрове, които осигуряват както съвременна материалната база, така и прилагането на иновативни подходи в работата с тези възрастови групи. Ще бъде следван и надграден моделът за изграждане на младежки центрове в градовете Пловдив, Стара Загора, Добрич и Враца с подкрепата на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство.”

Проблем:

- припокриване с проекти от Плана и с дейности по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство;
- липса на зелена и дигитална насоченост.

Програмата на практика е насочена по същите дисциплини, за които в Плана са предвидени инвестиции в училищата, като по този начин се създава двойно финансиране по това перо, от една страна. От друга - програмата припокрива и започналия с Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство процес на изграждане на подобни центрове. Не става

ясно кое изисква новите центрове да бъдат финансирани с извънреден механизъм, тъй като предложената обосновка за зелена и дигитална насоченост не защитава тези параметри.

Решение:

- създаване на програма за зелени умения и обучения към читалищата;
- разширяване на програмите на читалищата за цифрови умения с темите за бъдещето на пазара на труда и за Индустрия 4.0.

Необходимо е средствата от тази програма да бъдат насочени към проекти, които са взаимосвързани и допълващи се и са свързани със зелената и дигитална трансформация.

Коалиция "За зелен рестарт" предлага целенасочена подкрепа за развитие на базата и капацитета на читалищата, така че техните програми за дигитални умения да бъдат осъвременени и разширени с умения, свързани с дигиталната трансформация и Индустрия 4.0 - автоматизация, изкуствен интелект и облачни технологии. Също така, настояваме да се изгради капацитет на читалищата и да се създадат в тях програми по подготовка на местните общности за зелена икономика и начин на живот. Настояваме в тези процеси да бъдат включени специализирани неправителствени организации, които да предадат познания, опит и умения на екипите в читалищата.

Приложение: Климат и Енергия

Макар и недостатъчна, амбицията, заложената в ПВУ по отношение на енергийния сектор произтича от ангажиментите за постигане на въглеродна неутралност за 2050 г., поети и от България, която се явява държавата с най-интензивно използване на ресурси и енергия, и с най-високите емисии на парникови газове в ЕС на ниво БВП. Ангажиментите на страната по отношение на Парижкото споразумение за климата, включително и изпълнение на препоръките за България за постигане целите на европейския семестър, получени за 2019 и 2020 г. от Европейската комисия и Съвета, категорично идентифицират *"прекомерната зависимост от изкопаеми горива"* и *"неефективното използване на енергия"* като основни проблеми, които държавата ни адресира с недостатъчни и закъснели мерки. ЕК отбелязва, че са налице ["възможности за значителни икономии на енергия чрез целенасочени инвестиции в индустриалния, транспортния и жилищния сектор, както и за увеличаване на инвестициите в инфраструктура за чиста енергия."](#)

На хартия ПВУ адресира точно тези нужди и възможности с цел доближаване на енергетиката, жилищния сектор, транспорта и индустрията на България към така необходимата въглеродна неутралност и енергийна ефективност.

На практика обаче заложените в ПВУ инвестиционни проекти са много по-близки до напълно недостатъчната рамка на актуалния вариант на Интегрирания план в областта на енергетиката и климата, а именно – обновяване на сгради на парче в битовия и общественения сектор и съхраняване на централизирания модел на доставяне на електричество и топлина на домакинствата от големите топлоелектроцентрали, добавяйки водорода като алтернативно (евентуално) гориво, без цялостна енергийна, икономическа и екологична обосновка, стратегия и приоритизация за използването му.

Вярваме, че водещи принципи на пълната декарбонизация и енергиен преход на България, трябва да бъдат положени в посока на децентрализация на енергийната система, развитие на пазарните механизми по отношение на производството и съхранението на електрическа и топлинна енергия, както и подпомагането на България и нейните граждани да постигнат енергийна независимост, посредством локално производство на енергия от възобновяеми, високоефективни и щадящи природата източници, по регламентиран и достъпен начин.

В предложенията по-долу коментираме основните проблеми на конкретните реформи и инвестиции, заложи в работния вариант на ПВУ (Версия 1.1), Компонент 2.Б.1, “Нисковъглеродна икономика”, и как те могат да бъдат приведени в съответствие с гореописаните принципи.

Реформа 1: Създаване на Национален фонд за декарбонизация

Проблем: **Отсъства визия, амбиция, приоритизация, основни параметри и индикатори за резултат от работата на фонда и подкрепените от него инвестиции**

Приветстваме създаването на Национален фонд за декарбонизация, загатнато още в първия вариант на ПВУ. В междинната версия на плана обаче е вписана единствено обща рамка на процеса на създаване на фонда, административните стъпки по неговото институционализиране и медийна информационна кампания. Отсъства ясна насоченост и приоритизация на инвестициите, които ще бъдат подкрепяни от фонда. Те би трябвало да спазват и [Таксономията за устойчиви инвестиции на ЕС](#), както и да отговарят на заложените цели в **бъдеща дългосрочна стратегия за декарбонизация и съответни сценарии, които да обхванат енергетиката, сградния фонд, транспорта и земеделието като основни, подлежащи на декарбонизация сектори**. Оставаме с впечатлението, че основната роля на фонда ще бъде съфинансиране на грантове за енергийна ефективност в сградния фонд и реинвестирането на спестените от тези мерки средства.

Решение: Обхватът, амбицията и ролята на Националния фонд за декарбонизация да бъдат разширени и съобразени с целите и приоритетите за пълна декарбонизация на енергетиката и икономиката към 2050 г. Средствата и проектите към Фонда за справедлив преход, както и Фонда за модернизация, трябва също да бъдат събрани и насочени към реализиране на децентрализацията и енергийния преход, както заедно трябва да ни дадат ясна, цялостна рамка за декарбонизацията, с годишни цели, конкретни индикатори за намаляване на емисиите и рамка за привличане на инвестиции, включително и използването на заемни средства по Механизма за справедлив преход и Инструмента NextGeneration EU. Не на последно място, всичките дейности и проекти, които ще се финансират, да бъдат тясно свързани с цялостна оценка по Таксономията за устойчиви инвестиции на ЕС, **давайки приоритет на локалното производство и съхранение на възобновяема енергия от домакинствата и индустрията, дълбоко обновяване и енергийна ефективност на сградния фонд, електрификация или преминаване към зелен водород на разчитащи на изкопаеми горива сектори и индустриални процеси**.

Реформа 2: Разработване на дефиниция на “енергийна бедност”

Проблем: Въпреки че в ИНПЕК, като мярка за преодоляване на енергийната бедност, е заложена само енергийната ефективност, другото основно направление за преодоляването на този проблем – създаване на механизъм за цялостна финансова подкрепа и развитие на малки ВЕИ за внедряване в енергийно бедните домакинства – не се припознава като устойчиво решение в България. **Липсва амбиция за превръщането на проблема с енергийната бедност на уязвимите български домакинства във възможност за постигане на пълна, реална и достъпна енергийна независимост на българските домакинства, и на България като цяло, базирана върху децентрализираното производство и съхранение на енергия от локални ВЕИ.**

С включването на тази реформа в ПВУ българското правителство адресира препоръката на ЕК за нормативно регламентиране на феномена „енергийна бедност“, както и за използването на дефиницията за целите на приоритетно третиране на попадащите в обхвата на дефиницията домакинства при реализацията на мерки и проекти за повишаване на енергийната ефективност. Дефиницията ще бъде създадена посредством работни групи с представители на Министерството на енергетиката, Министерството на регионалното развитие и Агенцията за устойчиво енергийно развитие. Добавена е стъпка за приемане на Закон за изменение и допълнение на Закона за енергийната ефективност. В [препоръките на ЕК](#) за енергийната бедност от края на 2020 г. се препоръчва държавите членки също да развият своята законодателна база, така че да позволят внедряването на енергийни решения от целия спектър на възобновяеми енергийни източници, постигащи справедлив енергиен преход, като подход за преодоляването на енергийната бедност. На тази база като реформа ще трябва да се измени и Законът за енергията от възобновяеми източници, в който енергийната бедност също да бъде припозната, за да не остане темата само в областта на енергийната ефективност.

Тази реформа в настоящия ѝ вид е пример на реакционния и пасивен подход на българската администрация. Макар и нужна, важна и многократно поставяна на масата в дискусиите по тема енергетика в Брюксел, дефиницията на “енергийна бедност” сама по себе си не е цел или визия за развитие, която реално да подобри стандарта на живот на българските граждани. Такава може да бъде само **реална енергийна независимост, едновременно позволяваща на всички български домакинства и общности възможността да произвеждат електроенергия и топлина от възобновяеми източници**, както и прекратяваща порочната практика за еднократни енергийни помощи под формата на въглища и дърва за огрев, възлизащи на до 100 милиона лева годишно.

Децентрализираното производство и съхранение на електрическа енергия от домакинствата, дълбокото енергийно обновяване на сградите и енергийно-ефективните решения за отопление и охлаждане, се доказват като най-ефективния начин за адресиране на проблема с енергийната бедност в дългосрочен мащаб. България трябва амбициозно да преследва именно такава цел за своите граждани, още повече отчитайки, че това ще елиминира изцяло и геополитическата зависимост на държавата ни от вноса на изкопаеми горива.

Решение: Смела и целенасочена реформа отвъд идентифицирането на “енергийната бедност” към нейното окончателно премахване. Създаване на много по-широка комисия за дългосрочно решаване на проблема, която да включва представители на Министерството на образованието и науката, Министерството на труда и социалната политика, БАН, експертни звена и организации,

представители на уязвими групи и граждански организации, предприемачи и иноватори и местни общности. Валидиране на визия за енергийна независимост, базирана на дълбоко обновяване, енергийна ефективност, производство и съхранение на енергия от ВЕИ от домакинствата, енергийните общности и бизнеса. Привеждане на тази визия като интегрална част от стратегията за пълна декарбонизация до 2050 г.

Инвестиция 1: Енергийна ефективност в сграден фонд

Проблем: Завишен бюджет за конвенционални мерки за саниране на сгради, саниране на жилищни сгради на парче със 100% грантове, липса на цялостна визия за развитие към нулевовъглероден и енергийно-позитивен сграден фонд, както и липса на създаване на финансов механизъм, привличащ и генериращ допълнително финансиране в областта на енергийната ефективност

Енергийната ефективност е с висок приоритет в Механизма за възстановяване и устойчивост на ЕС, а заложеният в ПБУ фокус върху енергийното обновяване на жилищните, административните и стопанските сгради, е като цяло необходим. Необоснован обаче е завишеният размер на инвестициите, съсредоточени в стандартно саниране, без съобразяване с описаната нужда от цялостна визия за енергийна независимост и производство на енергия от домакинствата, посредством децентрализирани, локални възобновяеми източници. Резултатите от досегашното изпълнение на програмите за саниране сочат сериозни проблеми по отношение на качеството на изпълнение, непрозрачност и корупционни рискове, както и масова обществена неосведоменост и незаинтересованост, дори при и донякъде вследствие на предлагането на 100%-грантови схеми за домакинствата в многофамилни кооперации.

В своята комуникация от 2020 г., [“Вълна на саниране за Европа — екологизиране на нашите сгради, създаване на работни места, подобряване на качеството на живот”](#), Европейската комисия залага далеч по-амбициозна визия и подход за подобни мерки, които да включват следните принципи:

- Енергийна ефективност;
- Декарбонизиране и интегриране на ВЕИ;
- Концепция на жизнения цикъл и кръговост;
- Високи здравни и екологични стандарти;
- Принос към екологичния и дигиталния преход;
- Зачитане на естетиката и архитектурното качество.

До настоящия момент програмите за саниране на сградния фонд в България не отчитат тези принципи и предлагат предимно стиропорни фасадни фейслифтове на жилищни блокове и непрозрачна усвояемост на огромни по размер средства. За постигането на набеязаните в ПБУ сериозни енергийни спестявания от сградния фонд към 2050 г., съобразно дългосрочната национална стратегия за подпомагане обновяването на националния сграден фонд от жилищни и нежилищни сгради до 2050 г., (7 329 GWh на година или над 15% от годишното производство на електроенергия в България, от които 6 294 от жилищни сгради), е необходимо **сериозно преосмисляне на ролята на сградите и градската застроена среда в декарбонизираната енергийна система, икономика, индустрия и транспорт.**

Участието на домакинствата също не може да се свежда до пасивен реципиент на 100% грантове за проекти с негарантирано качество. Те трябва да бъдат активен участник, информирани и включени на пазара за енергия, **управляващи своите сгради, локални ВЕИ, електромобили и сградни батерии, посредством системи за енергийно управление, интелигентни мрежи, дигитални и иновативни решения**, предвидени и съобразени в процеса на санирането.

Решение: Цялостно преосмисляне на философията и изпълнение на санирането на сгради в България, ревизиране на обема на средствата за саниране в ПВУ в полза на цялостни мерки, като например подмяна и модернизация на отоплението и охлаждането, водещи до реална декарбонизация в сградния фонд, децентрализирана енергийна система и енергийна независимост на домакинствата. Налагане на задължителни стандарти, сертификати, принципи и критерии при санирането, съответстващи на най-добрите практики за дълбоко енергийно обновление в ЕС, чрез създаване на финансов инструмент за насърчаване и ускоряване на пазарното финансиране на енергийната ефективност и ВЕИ в сградите. Препоръчителен минимум от 20% съфинансиране от страна на реципиентите на енергоефективни мерки, чрез въвеждане на целеви нисколихвени кредитни инструменти. Създаване на централизирана система за дълготраен мониторинг на разходваната/генерираната енергия в реновираните сгради, позволяваща на възложителите, изпълнителите, и потребителите да следят постигнатите нива на енергийни спестявания спрямо изчислителната базова линия преди реновацията. Изработване на механизъм за задължаване на изпълнителите на енергоефективни мерки да достигнат заложените в проектите нива на енергийни спестявания. Изработване на механизъм, включващ поддръжката на реновираните сгради от страна на изпълнителите за минимален период от 5 години.

Инвестиция 2: Програма за финансиране на единични мерки за енергийна ефективност в еднофамилни сгради и многофамилни сгради, които не са свързани към топлопреносни и газопреносни мрежи

Проблем: Малък бюджет на програмата, неяснота относно съвместимостта със съществуващия правен режим, който определя условията за производството на електроенергия за собствени нужди

Приветстваме включването на “Програма за финансиране на единични мерки за енергийна ефективност в еднофамилни сгради и многофамилни сгради, които не са свързани към топлопреносни и газопреносни мрежи” (Инвестиция 10), тъй като тази инвестиция предоставя възможност на много енергийно бедни български домакинства за инвестиции изцяло във възобновяеми източници на енергия без горене, допринасящи към общите цели и принципи за постигане на декарбонизация и енергийна независимост, описани по-горе.

Въпреки това, мярката е напълно недостатъчна от гледна точка на предоставения финансов ресурс от 33,3 милиона лева (0,8% от общата рамка на ПВУ), особено ако не бъде подкрепена с предложените по-горе реформи, с които да бъдат стимулирани хората да инициират собственото производство на енергия в домовете си и/или като част от енергийни общности. Административните ограничения за това гражданите в България да инвестират в инсталации за

производство на енергия за собствени нужди продължават да имат възпиращ ефект върху този ключов инструмент на енергийния преход.

Решение: Увеличаване на средствата по мярката неколккратно и включването ѝ за дългосрочно финансиране посредством Националния фонд за декарбонизация с перспектива за разширяване на обхвата ѝ към повече български домакинства. **Незабавно представяне за обсъждане на необходимите промени в Закона за енергетиката, Закона за енергията от възобновяеми източници, предложения от широката общественост и увеличаване на бюджета.**

В момента България подготвя въвеждане на европейските разпоредби за насърчаване използването на енергия от възобновяеми източници в българското законодателство. До 30 юни 2021 г., би трябвало да се формулира рамка, която да даде права на гражданите и да бъдат те стимулирани да произвеждат енергия за себе си.

Като част от тази реформа е необходимо да се предостави гарантирано участие на гражданите в енергийната система, като производители на енергия (за електричество, отопление, охлаждане, съхранение и транспорт) за собствени нужди, чрез благоприятна промяна в законодателството, достъпни финансови инструменти, информационна кампания и ангажиране на всички заинтересовани страни в процеса. Реформата би следвало да включва и премахване на съществуващите правни и търговски бариери, като например прекомерни такси за потребление на произведената от самия потребител електроенергия, задължения за предаване на тази електроенергия в енергийната система, и административна тежест, напр. задължението потребителите, които произвеждат сами електроенергия и я продават на системата, да отговарят на изискванията за доставчиците и т.н. Така също да се проведе и активна кампания за ангажиране на заинтересовани страни – информационни платформи с достъпна, практическа информация за нови производители – потребители на възобновяема енергия и за включване на енергийни общности. Разясняване на възможностите и стъпките за производство на собствена енергия, и създаване на финансови инструменти, включващи програмно, публично-частно финансиране, и самоучастие на потребителите в програмата, практични схеми за банково кредитиране, прозрачност и отчетност на схемите. Създаване на механизъм за качествено изпълнение, както и включване на поддръжка на нововъведените системи и съоръжения за минимум 5 годишен период. Създаване на база данни с позволени материали и съоръжения, отговарящи на изисквания за праг на вграден въглерод (embodied carbon), оценка на жизнения цикъл, както и повторно оползотворяване на вложените материални ресурси спрямо принципите на кръговата икономика в строителството.

Инвестиция 3: Енергийно ефективни общински системи за външно изкуствено осветление

Проблем: **Неефективно и недалновидно разходване на грантови средства спрямо по-перспективни мерки за декарбонизация и енергиен преход**

Представена като необходима мярка, предоставяща голяма местна заетост, подмяната на уличното осветление на общините, в рамките на до 200 проекта, подкрепени от 352,3 милиона лева, 50% от които грантови средства, е лесна за изпълнение и благоприятна за успешно усвояване на европейски средства мярка. Всъщност 84 от проектите са вече подготвени по предходна мярка към Финансов механизъм на Европейското икономическо пространство. Това е

чудесно, но основната подмяна на уличните лампи едва ли отговаря на нивото на амбиция за енергийна и дигитална трансформация, заложена в Механизма за възстановяване и устойчивост. Повечето общини разполагат със собствен капацитет и имат достъп до източници на кредитиране (Българска банка за развитие, Европейска инвестиционна банка, търговски банки), за подобни проекти, които могат до голяма степен да се изплатят сами, на базата например на регламентираните от Агенция за устойчиво енергийно развитие [ESCO договори с гарантиран резултат](#) за енергийно спестяване, както и нови финансови инструменти с ограничен грантов компонент. Новият Национален фонд за декарбонизация също би могъл да подкрепя подобни проекти, без да има нужда от значителни грантови средства. Обосновка за използването на грантови средства може да има само, ако проектите включват по-амбициозни, комплексни и скъпи елементи като например локално производство и съхранение на възобновяема енергия.

Решение: Намаляване на грантовия компонент от мярката, разработване на рамка за финансиране с кредитни финансови инструменти, както и разработване на критерии и условия за целесъобразно разходване на средствата, така че да се избягват непрозрачни и корупционни практики, а по-висок процент грантово финансиране да получават само комплексни проекти, благоприятстващи преминаването към децентрализирана система на локално производство и съхранение на електроенергия.

Реформи 3, 4 и 5: Механизъм за финансиране на проекти за енергийна ефективност и възобновяеми източници, заедно със сметките за енергия; Обслужване на едно гише и Подпомагане на производителите на енергия от възобновяеми източници.

Приветстваме включените в ПВУ реформи в посока на повишена информираност и участие на домакинствата и потребителите, и улесняване на производителите на възобновяема енергия, включително премахването на вноската от 5% във Фонд "Сигурност на електроенергийната система". До голяма степен тези реформи адресират административни пречки и целенасочено заложили препятствия пред успешния и прозрачен преход към децентрализирано производство и потребление на възобновяема енергия. Премахването им е първа стъпка, която трябва да бъде последвана от още усилия за регламентирането и улесняването на производството и съхранението на възобновяема енергия от домакинства и енергийни общности, както посочихме по-горе.

Инвестиция 4: Дигитална трансформация и развитие на информационните системи и системите реално време на ЕСО в условията на нисковъглеродна икономика

Приветстваме заявената цел на инвестицията, а именно развитие на електропреносната мрежа и системите на ЕСО, така че да подсилят включването на децентрализирано производство от локални възобновяеми източници на електроенергия, както и необходимото модернизиране на системите за балансиране и администриране на пазара на електрическа енергия. От особено значение е Подпроект 9 – Система за динамично наблюдение на преносните възможности, която да позволи корекции в реално време при неравномерно производство на електроенергия на територията на страната, и рязко включване и изключване на енергийни мощности. Системата може да се подобри допълнително, ако бъдат проучени и възможностите на SCADA системите на ВЕИ парковете и бъдещото масово внедряване на [съоръжения за съхранение на електрическа енергия за поддържането на честотата на мрежата и предотвратяване на сериозни аварии](#), което

на този етап отсъства в ПВУ и не предвижда изграждането на система от батерии, за поддържане честотата на тока, което е най-правилното решение, с оглед бъдещето излизане на ТЕЦ-те на въглища.

Реформа 6: Изготвяне и приемане на Национална пътна карта за подобряване на условията за разгръщане на потенциала за развитие на водородните технологии и механизмите за производство и доставка на водород

Инвестиция 5: Проектиране, изграждане и въвеждане в експлоатация на инфраструктура за пренос на водород и нисковъглеродни газообразни горива за захранване на електроцентрали и други потребители във въглищни региони в България

Инвестиция 6: Схема за подпомагане на пилотни проекти за производство на зелен водород и биогаз

Проблем: Инвестиции, по-скоро скрити субсидии в пренос на изкопаеми горива като природен газ, които ни заключват в геополитическа зависимост от други държави, рискуват блокирането на десетки милиони лева в инфраструктура, която няма да се изплати, и не подпомагат развитието на чисто производство на водород на местата, където той е наистина необходим – в тежката индустрия

Проектът на ПВУ неколккратно и настоятелно поставя “водородната икономика” и развитието на водородните технологии като бъдещ приоритет, както на държавните политики в областта на енергетиката, така и по отношение на ролята на водорода за декарбонизацията на България и потенциала му да замени изкопаемите енергийни източници. Този приоритет представлява по същество значително задълбочаване и пренасочване на досега отрежданата роля на водорода, например от Интегрирания план в областта на климата и енергетиката, като алтернативно гориво с основно приложение в автомобилния, товарния и водния транспорт. Роля и предпоставки за базирана на пробивни иновации водородна икономика в други сектори на промишлеността, като например металургията и авиацията, действително има и за нея трябва да се мисли и планира стратегически. Затова и Националната пътна карта, предложена в Реформа 6, е смислена и целесъобразна мярка, която обаче се нуждае от много по-сериозно включване от страна на научните и иновативни среди и цялостен преглед на нуждата от споменатите пробивни иновации отвъд механичната подмяна на едно гориво с друго.

Схемата за подпомагане на пилотни проекти за зелен водород и биогаз също има добър потенциал, въпреки скромното си финансиране и индикатори за резултат (2 000 тона зелен водород годишно, при сегашното производство на над 60 000 тона водород от природен газ в България в сектора на преработката на изкопаеми горива), както има все още неясноти по отношение на това как и къде ще бъде произведен и утилизиран водородът от възобновяеми енергийни източници. Считаме, че роля, полза и пазар за зелен водород в България има – в услуга на иновативни технологии и процеси – и тази възможност трябва да бъде реализирана. Смятаме обаче, че този добър потенциал трябва да бъде цялостно преосмислен и оценен, което, ако се направи ще може да имаме финансова обосновка, защо концепцията за централизирано изгаряне на природен газ, “позеленен” с водородна фракция, в преобразувани за тази цел с публични средства въглищни ТЕЦ, каквато е предложената Инвестиция 5 за пренос на

“нискоевъглеродни горива” в проекта на ПВУ, не е най-целесъобразната, както от финансова гледна точка, така и от икономическа и енергийна.

Предвид липсата на планове за трансформация на въглищните мощности в Интегрирания план за енергия и климат, както и каквато и да било индикация за подобни проекти в първата версия на ПВУ, рязката промяна на посоката и включването на проект за близо 50 млн. лева във втората версия на ПВУ поражда притеснения, че на правителството липсва визия за развитието на енергийната система в краткосрочен и дългосрочен план, което е силно видим проблем за много други сектори, поставящи под реален риск добрите предложения да останат само на хартия.

За момента ПВУ оставя впечатлението, че ще се заменят същите налични мощности на въглища с такива, работещи с природен газ и евентуално след години – с фракция водород. Остава неясно как ще бъде обезпечена инвестицията в нови инсталации за преобразуването на тези горива в електричество след точката на свързване на тази преносна инфраструктура, тъй като настоящите електроцентрали са конструирани единствено за изгаряне на лигнитни въглища. Не става ясно и как ще се добива изрично упоменатия зелен водород, след като по ПВУ няма заложените нито реформи за големи мощности, нито инвестиции за ВЕИ, които са необходими за изграждане на зелен водород.

Инвестицията буди повече притеснения за заключване на българската енергетика в газова зависимост от чужбина, отколкото да създава очаквания за преминаване към нулево въглеродно производство на енергия, което е в противоречие и с целите на Регламента за възстановяване и устойчивост, по-конкретно Приложение VI, код на област на политика (034a2). Не е съвсем изяснено и дали тази инвестиция не представлява непозволена държавна помощ, юридически казус, с който схемите за подпомагане на българската енергетика се сблъскват често през последните години.

Икономика, базирана на водород, няма да бъде постигната просто чрез модернизиране на инфраструктура, създадена за изкопаем газ. Днешната газова инфраструктура в Европа не е готова за транспортиране на водород в голям мащаб. [Международната енергийна агенция изчислява](#), че текущият максимален капацитет за смесването на водород в съществуващата мрежа е с дял на водорода от около 10%. Това означава, че с настоящият вариант на ПВУ бихме създали риск за нереализирани инвестиции, които скоро ще трябва да бъдат модернизирани наново, за да отговорят на развитието на бъдещата икономика.

Използването на изкопаем газ като “преходно” гориво за преминаване към нулево въглеродна икономика е мит. Изкопаемият газ, който е популярен с наименованието “природен газ” си остава **изкопаемо** гориво и източник на парникови емисии, каквито са и въглищата. Изкопаемият газ се състои главно от метан, [газ с 28 пъти по-мошен парников ефект от въглеродния диоксид](#), който причинява изменение на климата, когато изтича в атмосферата, и отделя въглероден диоксид, когато е изгорен. [Водещи анализи показват](#), че добивът на повече изкопаем газ за производство на енергия е несъвместима с Парижкото споразумение практика.

Спорна е директната замяна на въглищни мощности с такива, които използват изкопаем газ, под претекст, че биха се запазили или създали работни места в енергетиката. [Инвестициите във възобновяеми източници обикновено създават повече работни места от инвестициите в газова](#)

[инфраструктура](#), а именно броят на поддържаните работни места за единица инвестиция е по-висок при възобновяемите енергийни източници, отколкото в газовата индустрия.

Липсва анализ и оценка на ефективността на водорода като средство за генериране на енергия в сравнение с директното производство на електричество от възобновяеми източници, на базата на която да е обоснована необходимостта от пренос на водород до посочените локации в Проект 13.

Липсва индикация, че е направена оценка на ефективността на транспортиране на водород на отдалечени разстояния в сравнение с производството му на място, където е необходим, или където има излишък на произведена енергия от възобновяеми източници (във втория случай водородът играе ролята на средство за съхраняване на излишната в дадения момент произведена енергия). Съдим за това от факта, че в ПВУ за момента не са предвидени инвестиции в инсталации за производство на енергия от възобновяеми източници (напр. вятър и слънце) в посочените локации, предвидени за свързване с газовата мрежа, или пък инсталации за производство на водород на локации с тежка химическа, стоманена или друга индустрия, които ще имат най-голяма нужда от водород за преминаване към нулевоуглеродно производство.

Решение: Цялостен подход при разработването на Пътната карта за водородна икономика. Премахване на проект за пренос на “нисковъглеродни газообразни горива” към въглищните ТЕЦ от ПВУ и замяна с инвестиции в стратегически инсталации за производство и съхранение на енергия от възобновяеми източници на енергия (като слънце и вятър) или зелен водород

Предлагаме Пътната карта за водород да бъде разработена в рамките по-дълъг процес, включващ повече секторни представители и заинтересовани страни, и да се концентрира върху икономически дейности и промишлени сектори, за които водородното гориво предлага възможност за внедряване на реални иновации и пълна декарбонизация на процесите, без патерицата на “преходното” гориво природен газ. Смятаме, че огромната инвестиция за пренос на природен газ и преоборудване на лигнитните ТЕЦ за изгарянето му трябва да бъде пренасочена към технологии за производство и съхранение на възобновяема енергия, включително използвайки площадките на бившите лигнитни мини и ТЕЦ. Производството на зелен водород от възобновяеми източници трябва също да бъде подкрепено, но само там, където е целесъобразно и при спазване на всички изисквания, произтичащи от бъдещата Екологична оценка на ПВУ и заложените в плана проекти, по отношение на ефектите върху околната среда, природните ресурси и биологичното разнообразие.

Нещо повече, за подобряване на енергийната сигурност и независимост на страната в пътя ѝ към нулевоуглеродната икономика е необходимо да се направи независима и публично достъпна оценка на националните и европейските енергийни ресурси, която да показва какви енергийни мощности ще са необходими на страната през следващите 10, 20, 30 години. Тази оценка би следвало да е придружена от конкретни сценарии за замяна на съществуващите остарели енергийни мощности, базирани на изкопаеми горива, с възобновяеми източници на енергия (вятър, слънце), каква част е необходимо да бъдат подсиgurени с най-целесъобразните технологии за съхранение, както и от гъвкаво намаляване на потреблението в отговор на прогнозирано пиково потребление на енергия.

Повдигнатите геополитически рискове биха били избегнати, ако България се фокусира върху инвестициите в локални възобновяеми източници като слънце, вятър, геотермална енергия и евентуално възможността за вторично производство на водород от тези източници, както и да се даде силен акцент на развитие на технологии за съхранение на енергията.

Проект от Плана: **ИЗЦЯЛО ЛИПСВАЩ КОМПОНЕНТ**

Проблем: **Липсват предложения за обновяване и подобряване на системите за централно отопление и топла вода в градове, които разчитат на остарели, редовно аварийращи и крайно неефективни въглищни централи (Перник, Сливен, Русе, Гълъбово и други)**

В ПВУ все още липсват решения на проблемите с остарялото и неефективно централизирано отопление в много големи градове в страната, където десетки хиляди домакинства разчитат на въглищни централи на възраст до 70 години. Освен, че често са жертва на аварии и спиране на топлоподаването през някои от най-студените периоди от годината, жителите на тези градове трябва да понесат и увеличеното замърсяване на въздуха и водите в районите, където оперират тези остарели съоръжения. Скорошна практика към въглищните топлофикации у нас е предприемане на стъпки за замяна на част от горивото им с по-замърсяващи алтернативи като отпадъци, RDF, биомаса и шисти. Общините се нуждаят от спешна подкрепа в намирането на алтернативи и модернизация на системите за отопление и топла вода на територията си, така че да не бъдат зависими от изгарянето на изкопаеми горива, отпадъци или дървесина в отоплителни централи или в домовете.

Решение: **Изготвяне на проучвания и развитие на алтернативи и модернизация на системите за отопление и топла вода, като слънчевите топлофикации на територията на общини с централно отопление, което разчита на изгарянето на изкопаеми горива като въглища, газ и други замърсяващи източници като отпадъци и биомаса**

Заклучения:

Реформирането и модернизирането на сектор енергетика в съответствие с тенденциите на 21 век е в основата на възможностите за преодоляване на натрупаните и нерешени дългогодишни проблеми и за намаляване на разходите на населението и бизнеса. Никога в историята си Европейският съюз не е мобилизирал толкова много публични средства за постигане на една цел, а именно климатична неутралност до 2050 г. чрез скок към чисти енергийни системи и цялостна трансформация на икономиките. Планът за възстановяване и устойчивост трябва да зададе рамката за най-ефективно използване на европейските средства за преодоляване на предизвикателствата на българската енергетика в следващите 10 години, за да може този изоставащ сектор успешно да се трансформира в модерен сектор от XXI век, позволяващ ел. автомобили, ВЕИ производство, умни мрежи, декарбонизирана икономика. И всичкото това постигнато чрез един справедлив преход, подпомагащ въглищните райони (не само те) не просто да запазят икономическия си стандарт, но и да преминават в посока изграждането на нови устойчиви икономически дейности с висока добавена стойност.

ПРИЛОЖЕНИЕ: Биоразнообразие и земеделие

В своята последна позиция и отворено писмо от януари т. г., Коалиция “За зелен рестарт” ясно маркира **общите принципи, конкретните резултати и нужните инвестиции**, които да залегнат в ПВУ, за да се гарантира **целесъобразно, ефективно и прозрачно** управление на **защитените зони от мрежата “Натура 2000”, природните екосистеми и произтичащите от тях услуги**, както и въвеждането на **базирани на природата решения за осигуряване на вода за земеделието**.

Описахме също така реформи, добри практики и иновации, необходими, за да се гарантира **устойчиво на климатичните промени и подкрепящо тяхното смекчаване, и подпомагащо съхраняването на почвите, водите и биоразнообразието, българско селско стопанство**.

След публикуването на междинния вариант (версия 1.1) на ПВУ на 8-и февруари т.г., правим кратък разбор на все още неотразените в ПВУ проблеми, предлагайки аргументи и предложения за решения съобразно най-добрите европейски практики и цели за опазване на природата и човешкото здраве, които могат да бъдат реализирани в ПВУ в предстоящия процес на допълнение и финализиране:

Проблем: Заложените в Плана за възстановяване средства за биоразнообразие са малко над 32 милиона лева, което е 0.72% от общите средства, заделени по ПВУ и се равняват на едва 1.5% от нужните средства, предвидени в Рамката за “Натура 2000”.

Стратегията на ЕС за биоразнообразието изисква значима част от средствата заложи за борба с изменението на климата в европейския бюджет да бъдат заделени за опазване на биоразнообразието.

Решение: Значимо увеличаване на заложените средства за биоразнообразие и възстановяване на природата.

Проблем: Спрямо плана не е приложено действащото европейското екологично законодателство. НПВУ подлежи на екологична оценка съгласно изискванията на Директивата за екологична оценка, тъй като предвижда проекти, които подлежат на оценка за въздействие върху околната среда, както и съгласно изискванията на закона за околната среда, тъй като планът се изготвя от

национален орган на изпълнителната власт. Наред с това, планът подлежи на оценка за съвместимост със защитените зони съгласно изискванията на Директивата за природните местообитания и закона за биоразнообразието. В своите насоки Европейската комисия изрично посочва, че прилагането на новият Регламент за таксономията не освобождава страните от прилагане на екологичното законодателство.

Решение: Стартиране на процедура за изготвяне на стратегическа екологична оценка по Директива 2001/42/ЕО, в паралел с изготвянето на съответната оценка за съвместимост с “Натура 2000” на плана.

Проблем: Не са адресирани ангажименти към Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г., по-конкретно Плана за опазване на природата и плана за възстановяване на природата.

Основни направления в Стратегията са по-добро опазване на мрежата Натура 2000, увеличаване на дела на строго защитените територии, по-добра свързаност на зоните от мрежата и мащабни усилия за възстановяване на екосистемите извън защитените зони чрез залесяване и други дейности. Средствата за биоразнообразие заложи в плана адресират най-наболялата нужда при прилагането на политиките за биоразнообразие у нас – незавършеното обявяване на защитени зони и определяне на специфични цели за всяка защитена зона, като така допълват Рамката за приоритетни дейности за Натура 2000. Но е пропусната сериозна възможност базираните на природата решения да бъдат приложени извън мрежата “Натура 2000”. Отсъстват каквито и да са практически дейности по подобряване свързаността на мрежата от защитени зони. Работен пакет 3 “Изпълнение”, на стойност едва 595 000 лева, извън работата по целите и мерките в защитените зони, включва единствено пилотни анализи по икономическа оценка на екосистемните услуги, инструменти и бази данни. Не е ясно определена същността и ролята на “елементите от зелената инфраструктура”, които тези инструменти подкрепят, как, откъде и от кого ще бъдат финансирани и изпълнявани, и как те ще подкрепят целите за опазване на биологичното разнообразие и климата.

Решение: Финансиране на дейности и решения за увеличаване дела на територии със строга защита (съобразно Стратегията). Финансиране на дейности за осигуряване на свързаност на защитените зони, внедряването на базирани на природата решения, които едновременно допринасят за възстановяване на природата и за смекчаване и адаптация към промените в климата: възстановяване на влажни зони, възстановяване на лесозащитни пояси и крайречни

гори, проучване на възможностите за залесяване покрай транспортните коридори като мярка за намаляване на навяхванията и др.

Посредством структуриране на мерките и насочване на инвестициите (които Коалиция “За зелен рестарт” вече предложи) да бъдат подкрепени създаване на градски зелени зони, цялостна подкрепа за опрашители, създаване на зелени коридори, възстановяване на влажни зони (**за преодоляване на високите води от наводнения, и повишаване на почвената влажност**), създаване на устойчиви градски отводнителни системи и зелени покриви в населените места. Подобни мерки биха имали много по-благоприятен ефект за адаптацията към климатичните промени на екосистемите и градовете и благосъстоянието на хората, от много други скъпи инвестиционни мерки, насочени към градската среда в ПВУ. Те са и икономически по-ефективни.

Проблем: Базиран на природата решения отсъстват напълно и в предвидените от ПВУ реформи и инвестиции в може би най-засегнатия от изменението на климата сектор в България – селското стопанство. Прави впечатление липсата подкрепа на каквато и да било заложена реформа в земеделието в ПВУ, въпреки ясно заявените стратегически цели на ЕС като част от Зеления пакт и стратегията „От фермата до трапезата“, които не са, а трябва да бъдат отразени и допълнени от ПВУ.

Основната инвестиция от 847 милиона лева, заделени за реконструкция на хидромелиоративната инфраструктура на страната, са заложили за получаване от един единствен бенефициент, без да е изяснена неговата отговорност по състоянието на напоителните системи днес, и най-важното – без яснота колко ще намалее загубите на вода след интервенцията и как ще се поддържа възстановената инфраструктура след нея. Не на последно място, как предложеното решение преодолява кризата със климатичните промени и сушата в земеделието и дали алтернативните решения за осигуряване на вода за земеделието не са по-целесъобразни.

Решение: В паралел на извършваната екологична оценка и оценка за съвместимост на ПВУ, да се изготви и специфична оценка на риска от негативното въздействие от напоителната инфраструктура върху реките и влажните зони в страната, които сами по себе си имат огромна роля за поддържане на влагата в почвата, опазване на биоразнообразието и намаляване на негативните въздействия от климатичните промени. Голям процент от съоръженията за водоземане не отговарят на съвременните изисквания и прекъсват речните биокоридори, като не изпускат допустимия воден отток. Осигуряването на водни количества гарантиращи благоприятен екологичен статус на водните организми изисква изготвяне на оценки за допустими водни

количества, които могат да се отнемат. Към тази оценка е нужно да се изготви и анализ на разходите и ползите от възстановяване на хидромелиоративната система, в сравнение с другите възможни решения, като широко и повсеместно осигуряване на базирани на природата решения при управлението на водите и осигуряване на вода, както за земеделието, така и за другите сектори.

Проблем: Повечето от предложените инвестиции и описаните в рамките им икономически дейности, в проекта за ПВУ, не са ясно и категорично съобразени с Регламента за таксономията, който класифицират икономическите дейности, оказващи значителен принос за опазването и възстановяването на биологичното разнообразие и екосистемите.

Принципът „да не се нанася значителна вреда“, както е определен в Регламента за таксономията и специалното ръководство към него, се явява ключов при прегледа и оценката всичките проекти в ПВУ, което задължава и мерките и проектите в българския ПВУ да бъдат съобразени и оценени съобразно Регламента за таксономията и свързаните с този принцип изисквания и критерии.

Решение: Стартиране възможно най-бързо на предварителна оценка на всички проекти и мерки в ПВУ, съобразно принципа „да не се нанася значителна вреда“ още на предварителен етап. В следствие, чрез средствата от ПВУ, да се създаде цялостна национална структура за оценка на проектите и финансите в ПВУ, но не единствено, спрямо Регламента за таксономията. Тази структура трябва да бъде централизирана над министерско ниво. Оценката да се извърши с участие и на външни оценители и експерти, за да се реализират стратегическите цели и подходи на Таксономията, Европейския зелен пакт, Целите за устойчивото развитие и тези принципи и цели да се превърнат в инструмент за оценка и прилагане всичките средства в България, за да не се допускат инвестиции и проекти, които се противопоставят на постигането на европейските цели и мерки.

Цялостни изводи - Биоразнообразие и земеделие

Липсата на реформи и инвестициите по ПВУ в областта на опазване и възстановяване на природата и екосистемите, което е и задължително изискване от Регламента за механизма за възстановяване и устойчивост, потвърждават негативната тенденция в България, която наблюдаваме от дълго време, че околната среда и биологичното разнообразие не се възприемат като основополагаща основа на човешкото здраве, благоденствие и възможност за привличане на устойчиви и високодоходни инвестиции.

Огромните разходи за напоителна инфраструктура, както и съпътстващите скромни и закъснели мерки за електронна администрация на земеделието, например, няма да допринесат целесъобразно към най-важните нужди и необходимост от реформи от гледна точка на сектора и справяне с последиците от изменението на климата. Намаленото плодородие на почвите, неустойчивото използване на водни ресурси и необходимостта от прилагане на добри практики и иновативни мерки за поглъщане и съхранение на въглерод от почвите и биомасата в селското и горско стопанство, дори не са адресирани. Базираните на природата и екосистемния подход решения, и обвързването на целите за опазване на биологичното разнообразие са именно очакваните от ЕК реформи и инвестиции, които трябва да бъдат разработени и доразвити, за да бъде ПВУ подкрепен и одобрен от ЕК.

Кръгова икономика

Проект от Плана: подкрепа на пилотна фаза за въвеждане на строително информационното моделиране (СИМ/ВІМ) в инвестиционното проектиране и строителството като основа за цифрова реформа на строителния сектор в България

Резюме: Въвеждане на строително информационното моделиране (СИМ) в инвестиционното проектиране и строителството за осъществяване на цифрова реформа на строителния сектор в България с оглед повишаване на конкурентоспособността, производителността, устойчивия растеж и привлекателността на строителния сектор в България и създаване на условия за привличане на чуждестранни инвестиции.

Проблеми:

- липса на яснота относно методология и критерии за подбор на продукти/изделия в предложените бази данни;
- частично припокриване с “Подготовката и стартирането на цифрова реформа на българския строителен сектор по Програмата за подкрепа на структурната реформа 2017-2020 г.”.

Програмата е закъсняла, като припокрива предвидените по нея дейности припокриват текущи програми. Не става ясно дали и по какъв начин ще бъде приоритизирано използването на продукти с нисък въглероден отпечатък. Не става ясно дали и как ще бъде въведен принципът от кръговата икономика за проследяване на материал/ продукт/ изделие през целият му жизнен цикъл, както и дали при проектирането на сгради ще се спазва споменатия принцип.

Решения:

- включване на изследователски дейности, приоритизиращи използване на местни материали и суровини с нисък въглероден отпечатък;

- приоритизиране на къси вериги на етап сградно проектиране.

Проект от Плана: Направление “Кръгова и нисковъглеродна икономика” от Фонд “Зелен преход” на програмата за Икономически трансформация

Резюме: “Целта на настоящия фонд е да подкрепи МСП за въвеждане на решения в областта на кръговата икономика, така че същите да станат по-енергийно и ресурснезависими, както и да ги подготви да възприемат предизвикателствата, свързани със зеления преход и въглеродната неутралност на икономиката.”

Проблем:

- **не добро разпределение на средствата по отделните пера.**

Решение:

- **ново преразпределение по пера.**

Разпределението на перата по Направление 2 “Кръгова и нисковъглеродна икономика” да се промени по следния начин:

- Физически капитал (закупуване на машини, съоръжения и оборудване, представляващи дълготрайни материални активи) - **от 85% на 60%**
- Труд (разходи за консултантски услуги от инженерно-технически характер, изготвяне на анализ ресурсната и ефективност и въглеродната интензивност на предприятието и възможните решения за подобряването им) - **от 5% на 15%**
- Технология (разходи за придобиване на НМДА – специализиран софтуер и компютърни приложения) - **от 10% на 15%**
- Обучение на персонала - **въвеждане на пето перо с бюджет 10%**

Проект от Плана: Модернизиране на образователните институции за по-привлекателна и качествена среда за учене и иновации

Резюме: Проектът цели “...осигуряване на цялостен обновен облик на образователните институции и създаване на по-привлекателни условия за учене, дейности по интереси, спорт и отдых на учащите ще бъдат осъществени дейности за ремонт, реконструкция, саниране, изграждане на инсталации за използване на алтернативни източници на енергия, отопление, вентилация и охлаждане на сградния фонд, озеленяване и други. Приоритетно ще бъде финансирано и извършването на цялостни ремонти и изграждане на детски градини, училища и общежития и кампуси за осигуряване на благоприятни условия за живеене, за обучение, възпитание, социализация и развитие на учащите.”

Проблеми:

- липса на ясни критерии за постигане на конкретен енергиен клас при реновиране и нови сгради;
- липса на ясни критерии за внедряване на възобновяеми енергийни източници;
- липса на каквито и да било критерии за последваща поддръжка с цел постигане и задържане на конкретен енергиен клас;
- липса на яснота относно адаптацията на сградите към променящия се климат в страната;

- липса на каквито и да било предвидени средства и критерии за енергиен мониторинг на реновирани и нови сгради;
- липса на ясни критерии при определяне, постигане, и мониторинг на споменатите в проекта благоприятни условия за живеене, за обучение, възпитание, социализация и развитие на учащите.

Предложената програма е закъсняла с десетилетия, важна е, но липсват ясни и еднозначно тълкуваеми критерии относно успешното и изпълнение.

Решение:

- **детайлно разписване на програмата с цел конкретизиране на резултатите от изпълнението ѝ, намаляването на възможността за неправомерно разпределение на отделените за нея ресурси, както и минимизиране на възможността за корупционни практики.**

Проект от Плана: липсва каквато и да е програма за образование по кръгова икономика и устойчиво развитие в начален, гимназиален и прогимназиален етап

Решение:

- **създаване на национална програма за обучение по кръгова икономика и устойчиво развитие в в начален, гимназиален и прогимназиален етап**

Необходимо е да се разработят прецизно разписани учебни методики, които да бъдат периодично преразглеждани и актуализирани (на всеки 3 години), и диференцирани спрямо възрастта на учениците, както и профила на съответното учебно заведение. Запознаването на децата с отражението на човешката дейност, и в частност културата на потребление, върху околната среда, следва да бъде ключов елемент в обучителните програми. В началният образователен етап, подобно обучение е разпознато най-добре под формата на практически упражнения и игрови модели. На прогимназиално и гимназиално ниво, се наблюдава прогресивно развитие в абстрактното мислене на учениците и те са в състояние да възприемат комбинация от теоретично и практично знание. На тези образователни нива биха могли да се разглеждат конкретни добри примери за кръгови модели, както интерактивни упражнения за подобряване на съществуващи бизнес модели.

Проект от Плана: липсва каквато и да е програма за квалификация и преквалификация на работниците по темите за кръгова икономика и устойчиво развитие

Решение:

- **създаване на национална платформа за квалификация и преквалификация на работниците по темите за кръгова икономика и устойчиво развитие**

У нас се наблюдава цялостен недостиг на информация в обществото по темите, свързани с устойчивото зелено развитие. В образователните програми за допълнителна квалификация и преквалификация също липсва адекватно отражение на тези основополагащи за бъдещото развитие на ЕС приоритети. В контрапункт на ситуацията у нас, в редица държави-членки на ЕС

се наблюдава точно обратното. Например, Финландия е в процес на [поетапно включване](#) в учебната програма за всички образователни нива на принципите на регенеративното развитие и кръговата икономика. Нуждата от адекватно обучение на кадри, отговарящи на бъдещите нужди на бизнеса, администрацията, и неправителствения сектор, е ключов приоритет и за редица други държави като [Ирландия](#), [Дания](#), [Австрия](#).

Предложенията в тази сфера включват: разработване и финансиране на богата палитра от професионални обучения, включително такива, насочени към ръководен персонал, за придобиване на умения, необходими за прехода към зелена и въглероднеутрална икономика. Преквалифициране на кадри за зелени работни места с главен фокус върху регионите, зависими от въгледобивната индустрия. Създаване на образователна платформа с курсове по темите на устойчиво развитие и кръгова икономика, отговарящи на нуждите на различните икономически отрасли. Интегриране на образователната платформа със съществуващите инструменти на бюрата по труда за професионално развитие. Създаване на възможности за реализация на безработни в пилотни програми на местно ниво - връзка с общински проекти, бюра по труда, местни бизнеси.

Предложения от Становището, изпратено на 13 януари 2021 година

Приоритет Иновации и стартър развитие

Създаване на Фонд (Green Investment Fund) за финансова и експертна подкрепа за зелени и дигитални иновативни малки и средни предприятия с фокус върху тези в начална и активна фаза (startups и scaleups).

Два от основните приоритети на “**Следващо поколение ЕС**” са подпомагане на зелената и цифровата трансформация на икономиката, като път за изход от кризата и дългосрочен просперитет. И по двете направления България изостава значително, като особено тревожно е изоставането във внедряването на дигитални решения и нови технологии сред малките и средни предприятия, които са гръбнакът на икономиката ни и [основен работодател](#). Това показват данните на два специализирани индекси на Европейската комисия - Digital Economy and Society Index ([DESI](#)), където страната ни е на последно място, както и Innovation Scoreboard, където сме в категорията на скромните новатори. Това е сериозен риск пред България, защото, както показва пандемията, неподготвените за дигиталния свят бизнеси могат да изпаднат от икономическата карта за дни. В същото време, един малък все още сегмент от малки и средни предприятия не само, че не изостава от технологичното развитие, но и [създава](#) иновации на световно ниво: **дигитално-базирани продукти и услуги**, както и такива, борещи се с **въглеродната интензивност и нейните причини и последици**. Това са иновативните МСП-та в начална и активна фаза (startups, scaleups), популярни в България като стартърпи или стартиращи бизнеси.

Европейската комисия все повече обръща внимание на ролята и значението на стартърпите като източник на иновации и икономически растеж. Редица европейски държави създадоха и създават специални програми за подкрепа на стартърп средата, защото виждат в тези проекти шанса да

разширят своите икономически граници, влияние и благоденствие. Само един пример: Франция провежда целенасочена и последователна политика, за да се превърне в стартър-център на Европа, включително и чрез специална програма за подпомагането на стартиращите бизнеси по време на пандемията.

Какви са причините за това внимание към стартърите?

Стартиращите предприемачески проекти са източник на бизнес иновации - на продуктите и услугите, които подготвят и подпомагат икономиката на бъдещето. По този начин те подпомагат икономическата трансформация, повишават конкурентоспособността и създават нови работни места. Не на последно място, иновациите, създадени от стартърите, имат потенциала да “вдигнат” цялата икономика - такива примери са създадените по време на Световната икономическа криза от 2008-2009 стартърите: Instagram, Amazon, Zoom, Airbnb, WhatsApp, Square, Uber...., които днес са основни икономически играчи. Само през изминалата година на криза в Европа са създадени 18 еднорози - стартърите с пазарна капитализация над 1 милиард долара. Така техният общ брой вече е 60 и Европа почти настига САЩ по този показател. България, обаче, изостава от тези тенденции и от страната ни все още няма нито един еднорог. Причината: липсата на развита среда за рисково инвестиране. Това създава опасността иновативните български предприемачи да напуснат страната ни и да преместят своите проекти още докато са в начална фаза в държави с по-развита стартър среда. Такива примери, за съжаление, не липсват. Освен това, в последните месеци, за разлика от други европейски държави, у нас не се предприеха целенасочени мерки в подкрепа на иновативната екосистема за преодоляване на ефектите от кризата. **Механизмът “Следващо поколение ЕС” ни дава шанс да поправим тези грешки преди да е станало прекалено късно.**

Какво да се направи?

Коалиция **“За зелен рестарт”** настоява българското правителство незабавно да включи в Националния план за възстановяване и устойчивост **създаването на Фонд за финансиране на зелени иновативни компании** с приоритет върху **стартиращите бизнеси** в начална и активна фаза. Програмата трябва да подпомага порастването от България на иновативни МСП-та, работещи по **зелената, дигитално-базирана трансформация на икономиката и обществото.**

За пълноценното функциониране на Фонда са необходими следните стъпки:

- Структурирането му към институция с мандат - например **Фонда на фондовете**;
- Заделянето на достатъчен финансов и експертен потенциал за изпълнение на функциите и задачите на Фонда - на основата на анализ на инвестициите в екосистемата през изминалите години, на нуждите на средата в България и на българската част от “Следващо поколение ЕС”, настояваме Фондът да разполага с бюджет от 100 милиона лева на година или **300 милиона за периода на възстановителната програма**;
- Механизмът за финансиране да включва задължително предоставяне на експертна подкрепа на всеки един одобрен проект - екип от доказани експерти в бизнеса и науката, които да осигуряват менторска подкрепа за развитието на бизнесите с цел възможно най-бързо излизане на продукта/услугата на пазара - български, ниво ЕС, ниво трети страни;
- Предоставяне на управлението на Фонда на професионални фонд мениджъри след **публична процедура** до края на второто тримесечие на тази година;
- Залагане на задължителни изисквания за опит, отговарящи на водещите световни практики, на екипа на фонд мениджърите;
- Въвеждане на изискването отпускането на средства **да бъде под формата на дялово инвестиране или смесено (blended)**;

- Въвеждане на изискването след успешна продажба на акциите (exit) средствата да бъдат реинвестирани във Фонда, така че да се гарантира дългосрочност на инициативата и след “Следващо поколение ЕС”;
- Отваряне на първа покана за подкрепа на иновативни малки и средни предприятия до края на второто тримесечие на тази година;
- Сключване на първи договори за подкрепа с МСП-та през трето тримесечие;
- Въвеждане на механизми за периодичен контрол както от държавата, така и от експертен съвет, формирана от учени и бизнес.

Създаването на подобен фонд чрез “Следващо поколение ЕС” ще повиши доверието в българската икономика на национално, европейско и световно ниво и ще донесе дългосрочни икономически ползи.

Икономиката на бъдещето е вече тук и, както пандемията ни показва, неподготвените могат да изпаднат от борда за дни. Време е да започнем дългоотлагания преход от ресурсоемка и въглеродно интензивна икономика към такава със стойност и грижа за здравето на хората и природата. Само по този начин България няма да изостане от световната зелена трансформация и дигитална революция. Подкрепата за иновативните стартиращи компании е само първа, но важна крачка.

Приоритет Кръгова икономика

Информираност на българското общество относно предизвикателствата пред зеленото развитие на ЕС и детайлно разбиране на средствата за тяхното преодоляване на национално и местно ниво. Разработване и прилагане на цялостна политика за образование и информираност по темите на устойчивото икономическо развитие в България.

Какви са причините за приоритизиране на образованието и информираността по отношение на зеленото развитие?

Основен инструмент за постигане на зелената трансформация в ЕС е достигането до възможно най-широка аудитория относно социално-икономическите и екологични проблеми, пред които сме изправени, както и средствата за тяхното решаване. Образованието в сферите на устойчивото и регенеративно развитие и кръговата икономика е ключов приоритет в “Плана на действие за кръгова икономика”, който е основен стълб на “Европейския зелен пакт” (Зелената сделка).

У нас се наблюдава цялостен недостиг на информация в обществото по тези теми. В медийното пространство материалите, свързани със зеленото икономическо развитие, са силно ограничени. В образователните програми в училища и университети също липсва адекватно отражение на тези основополагащи за бъдещото развитие на ЕС приоритети. Системният интегриран подход спрямо обучението/преквалификацията на настоящи и бъдещи кадри, нужни за зеленото бъдеще на страната, остава на заден план.

В контрапункт на ситуацията у нас, в редица държави от ЕС се наблюдава точно обратното. Например, Финландия е в процес на [поетапно включване](#) в учебната програма за всички образователни нива на принципите на регенеративното развитие и кръговата икономика. Нуждата от адекватно обучение на кадри, отговарящи на бъдещите нужди на бизнеса, администрацията, и

неправителствения сектор е ключов приоритет и за редица други държави като [Ирландия](#) , [Дания](#), [Австрия](#).

Въвеждането на образователни програми и финансирането на информационни кампании по темите на кръговата икономика и зеленото развитие, може да доведе до многоизмерни ползи. Например, повишаване на конкурентоспособността на българската икономика и постигане на редица от целите на ООН за устойчиво развитие (UN SDGs), като например: Цел 3: Осигуряване на здравословен начин на живот и стимулиране на благосъстоянието за всички във всички възрасти; Цел 4: Осигуряване на приобщаващо и равностойно качествено образование и стимулиране на възможностите за учене на всички през целия живот; Цел 7: Гарантиране на достъп до финансово достъпна, надеждна, устойчива и съвременна енергия за всички; Цел 9: Изграждане на гъвкава инфраструктура, насърчаване на приобщаваща и устойчива индустриализация и стимулиране на иновациите, и др.

Какво е необходимо, за да се реализира тази цел?

В националния план за възстановяване и устойчивост “Следващо поколение ЕС” е необходимо да бъдат заложили следните инструменти за постигане на информираност и повишаване на нивото на образование по темите на устойчивото развитие, и в частност кръговата икономика:

- Образование от най-ранна възраст (детски градини, училища)

Запознаването на децата с отражението на човешката дейност, и в частност културата на потребление, върху околната среда. В детските градини и в началния образователен етап, подобно обучение е разпознато най-добре под формата на практически упражнения и игрови модели. На прогимназиално и гимназиално ниво се наблюдава прогресивно развитие в абстрактното мислене на учениците и те са в състояние да възприемат комбинация от теоретично и практично знание. На тези образователни нива биха могли да се разглеждат конкретни добри примери за кръгови модели, както интерактивни упражнения за подобряване на съществуващи бизнес модели.

- Университетски курсове и програми

Разработване на учебни материали, в съответствие с нуждите на предлаганите от висшите учебни институции у нас специалности (инженерни, хуманитарни, икономически, природни науки, и др.), с цел осъвременяване на съществуващите учебни програми и интегриране на концепциите за зелено развитие. Създаване на специализирани учебни програми за устойчиво развитие и кръгова икономика, фокусирани не само над икономическите, но и над социалните, културните, и екологичните ползи.

- Професионално обучение, преквалификация, учене през целия живот

Разработване и финансиране на богата палитра от професионални обучения, включително такива, насочени към ръководен персонал, за придобиване на умения, необходими за прехода към зелена и въглеродонейтрална икономика. Преквалифициране на кадри за зелени работни места с главен фокус върху регионите, зависими от въгледобивната индустрия. Създаване на образователна платформа с курсове по темите на устойчиво развитие и кръгова икономика, отговарящи на нуждите на различните икономически отрасли. Интегриране на образователната платформа със съществуващите инструменти на бюрата по труда за професионално развитие. Създаване на възможности за реализация на безработни в пилотни програми на местно ниво - връзка с общински проекти, бюра по труда, местни бизнеси.

- Информационни кампании, чрез медийни програми, публикации, събития и семинари

Финансиране на PR и медийни кампании, насочени към информиране и ангажиране на широката общественост и повишаване на доверието между потребител и производител (местна продукция, органично земеделие, и др.). Кампании за повишаване информираността на бизнеса за ползите от кръговата икономика.

- Създаване на институционална ангажираност на национално и местно ниво.

Обучение на персонал на общини и кметства. Финансиране на местни и регионални зелени инициативи, пилотни проекти в сферата на кръговата икономика.

За ефективното реализиране на поставения приоритет, препоръчваме следните **срокове на изпълнение**:

- Дефиниране на ясни критерии за оценяване на проектите за разработване и интегриране на ново учебно съдържание по темите на зеленото развитие, които да бъдат периодично преразглеждани и актуализирани в съответствие с българските и европейските директиви, както и новостите в тази сфера: **2021**
- Разработване и интегриране на учебно съдържание с предимно практическа и игрова насоченост по темите на зеленото развитие за детски градини и начален етап: **2021 - 2022**
- Разработване и интегриране на учебно съдържание, включващо теоретична и практическа част по темите на зеленото развитие за етапи прогимназия и гимназия (съобразено с профила на съответната гимназия): **2021 - 2023**
- Разработване и интегриране на учебно съдържание, включващо теоретична и практическа част по темите на зеленото развитие за висшите учебни заведения (съобразено с профила на съответната специалност): **2021 - 2023**
- Разработване на цялостна програма за въвеждане и утвърждаване на концепцията за зелено развитие и кръгова икономика, насочена към ръководен и оперативен общински персонал: **2021 - 2022**
- Разработване на механизми за финансиране на PR и медийни кампании насочени към широката общественост, както и такива за повишаване информираността на бизнеса за ползите от зеленото развитие и кръговата икономика: **2021**.

Приоритет Възобновяема енергия

Гарантирано участие на гражданите в енергийната система, като производители на енергия (за електричество, отопление, охлаждане, съхранение и транспорт) за собствени нужди, чрез благоприятна промяна в законодателството, достъпни финансови инструменти, информационна кампания и ангажиране на всички заинтересовани страни в процеса.

Заради климатичната криза, пред която е изправен светът, преминаването към енергийна система без изкопаеми горива, е повече от спешно. Въздействието на климатичните промени се усеща от хората в целия свят. Като един от най-богатите региони на планетата и родно място на индустриалната революция, Европа носи отговорност в тяхното разрешаване. България също трябва да предприеме категорични действия.

Преходът към социално справедливо производство на енергия означава да поставим възобновяемата енергия в ръцете на общностите и хората. Така ще си възвърнем властта от индустрията за производство на енергия от изкопаеми горива, която разполага с почти неограничени ресурси за натиск и съпротива. През изминалите години тя успешно забавя, а на места и блокира, трансформацията на енергийната система, застрашаваща финансовите ѝ интереси, за сметка на здравето на хората и бъдещето планетата.

На теория [България постига европейските цели за възобновяема енергия](#) в общия микс. На практика това се случва с цената на лошо управлявани водни ресурси и висок дял горене на биомаса, което се доказва като неустойчив модел, свързан с обезлесяване и влошено качество на въздуха. Българските граждани все още са странични наблюдатели на процесите в енергийната сфера. Европейските политики, обаче, им отреждат друга роля - на активни участници. Производството на енергия от граждани и общности има огромен потенциал в Европа. [Проучване](#)

[на нидерландската независима организация CE Delft](#) показва, че половината от гражданите на ЕС, включително местни общности, училища и болници могат да произвеждат сами възобновяема енергия до 2050 г., задоволявайки 45% от енергийните си нужди. С новите енергийни права за общности и граждани, потенциалът може да бъде напълно разгърнат и Европа да се насочи по пътя към необходимия енергиен преход.

Както е записано в [европейската директива относно общите правила за вътрешния пазар на електроенергия](#), потребителите следва да могат да използват, съхраняват и продават на пазара произведената от самите тях електроенергия. Трябва да е гарантирано участието им на всички пазари за електроенергия, като предоставят гъвкавост за системата, например, чрез съхранение на енергия в електрически превозни средства, чрез оптимизация на потреблението или чрез схеми за енергийна ефективност. Тези дейности в бъдеще ще бъдат улеснени от новите технологични разработки. Съществуват, обаче, правни и търговски бариери, като например прекомерни такси за потребление на произведената от самия потребител електроенергия, задължения за предаване на тази електроенергия в енергийната система, и административна тежест, напр. задължението потребителите, които произвеждат сами електроенергия и я продават на системата, да отговарят на изискванията за доставчиците и т.н. Тези пречки, които възпрепятстват потребителите сами да произвеждат електроенергия и да потребяват, съхраняват или продават на пазара произведената от самите тях електроенергия, следва да се премахнат, като същевременно следва да се гарантира, че тези потребители поемат адекватен дял от разходите на системата. Държавите членки следва да могат да предвидят в националното си право различни разпоредби във връзка с данъците и налозите за индивидуално и съвместно действащи активни клиенти, както и за битови и други крайни клиенти.

За да се случи навреме енергийната трансформация към **100% възобновяема енергия с участието на гражданите** са необходими:

- Конкретно законодателство и нормативна уредба, които да стимулират производството на енергия за собствени нужди, включително транспонирането на Директивата за възобновяема енергия (RED II) до 30 юни 2021 г.;
- Облекчено администриране на производството и консумацията на енергия от гражданите – въвеждане на т.нар. нетно отчитане ([net metering](#));
- Активна кампания за ангажиране на заинтересовани страни – информационни платформи с достъпна, практическа информация за нови производители – потребители на възобновяема енергия и за включване на енергийни общности; разясняване на възможностите и стъпките за производство на собствена енергия;
- Създаване на финансови инструменти, включващи програмно, но и публично-частно финансиране, практични схеми за банково кредитиране, прозрачност и отчетност на схемите;

Приоритет Климатични промени

Създаване на специализиран климатичен фонд за подкрепа разработването на научноизследователски и развойни дейности (НИРД) и внедряване на резултатите от технологични изследвания, програми и проекти, които водят до намирането и прилагането на авангардни решения за справяне с климатичната криза, в т.ч. ускорено внедряване на

наличните екологични технологии, като електролиза, термопомпи, съхранение на енергия, растителна генетика, отстраняване на парникови газове и др.;

Какви са причините за приоритизиране на климатичните промени?

Очакванията са, че разходите за емисиите ще продължат да нарастват във всички свързани сегменти на икономиката и това допълнително ще засегне конкурентоспособността на България, тъй като усилията на световно равнище и в целия ЕС за справяне с климатичната криза се засилват.

Средствата от Плана за възстановяване следва да подпомагат преодоляването на текущите предизвикателства и да постигнат основните цели и общеевропейските приоритети: провеждането на реформи, модернизация, дигитализация, зелен преход и декарбонизация. Тези действия следва да имат силен социален аспект, т.е. мерките и средствата да са насочени към хората и създаване на нови работни места, а също и да водят до декарбонизация и адаптация. Необходимо е да се поемат ясни средносрочни и дългосрочни ангажименти за справяне с последиците от изменението на климата в първостепенен национален приоритет.

Определянето на нуждите от инвестиции в екологосъобразни технологии и устойчиви решения, както и осигуряването на подходящо финансиране са от възлово значение за постигането на целите в областта на климата за страната и оформянето на нов модел на икономическа трансформация и устойчивото преодоляване на последиците от пандемията.

За да се реализира тази цел, следното трябва да бъде постигнато:

1. Реална децентрализация на регионите и промяна на законодателството за подкрепа на публично-частни партньорства във всички сфери на икономиката за развитие на решенията по направление „климат и енергия“;
2. Преработване на модела за оформяне на данъчната тежест в посока облекчения за бизнеса при внедряване на решения, свързани с климата. В това число за специфични бизнес инвестиции в ориентирани към бъдещето възможности, внедряване на електрически превозни средства, мерки за енергийна ефективност, инвестиции в изкуствен интелект и роботика, за създаване на устойчиви работни места. Мерки, които могат да бъдат заложили като първоначална подкрепа от държавата и да са част от Плана за възстановяване за определен период с определени цели и индикатори;
3. Създаване на изисквания за зелени обществени поръчки с основен фокус – намаляване на емисиите и преодоляване на климатичната криза, които изисквания да навлязат в администрацията и общините, а в следствие да станат задължителни към всички обществените поръчки.

Приоритет Биоразнообразие и земеделие

Определяне на ключовите екосистеми (горски, сладководни, морски, земеделски и градски) и осигуряване на финансова подкрепа чрез ПВУ за разработването на нов социално–икономически-екологичен модел за планиране и администриране на публичните средства в България, основан на екосистемните базирани решения (ЕБР), Целите за устойчивото развитие на ООН и ползите за климата и човешкото здраве от опазването и възстановяването на природните екосистеми

Здравите и разнообразни екосистеми са ядрото на ЕБР и представляват ключ към успеха за справяне със социалните, икономическите и екологичните предизвикателства. Тези решения

позволяват предоставянето на критични екосистемни услуги и повишаване и подобряване на устойчивостта към изменението на климата и преодоляване на локалните предизвикателства като по-лесно справяне с природните катаклизми, например, наводненията или замърсяването на въздуха и намаляване на здравните рискове и благосъстояние на хората.

ЕБР също са от съществено значение за осигуряване на устойчиви системи и практики за земеделието. В областта на добрите земеделски практики са налични решения, които осигуряват печеливши сценарии, едновременно касаещи смекчаването и адаптирането към изменението на климата, опазването на биологичното разнообразие и устойчивото управление на почвата и водите. Повечето решения имат дългосрочен финансов смисъл за земеделските производители, но има краткосрочни разходи и рискове, които трябва да бъдат преодоляни, като могат да бъдат подкрепени и чрез Механизма за възстановяване и устойчивост.

Какви са причините за приоритизиране на екосистемните базирани решения?

Европейският съюз отчита, че загубата на биоразнообразие, влошаването на състоянието на околната среда и необходимостта от значително позеленяване на земеделските практики, са сред основните заплахи за съществуване на Европа и света и поставя нов подход насочен към биоразнообразието и природните ресурси като ключова основа за осигуряване здравето, жизнения стандарт и икономическото развитие на обществото ни. В рамките на Европейската зелена сделка, общността определя амбициозни стратегически цели като тези в новата Стратегия за биологичното разнообразие, и Стратегията „От фермата до трапезата“ за справедлива, здравословна и екологична хранителна система. България може и трябва да е сред лидерите в тези приоритетни области на Общността

Тези и много други обещаващи инициативи имат потенциала както да обърнат кризата с биологичното разнообразие и неустойчивите земеделски практики в Европа, така и да подпомогнат устойчивото икономическо възстановяване от COVID-19. За да се постигнат желаните въздействия и да бъдат ефективни обаче, са необходими ясни цели, мерки, ангажираност, механизми за прилагане, адекватно финансиране и дългосрочен мониторинг.

Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г. е амбициозна и изпълнява ангажиментите на ЕС и държавите членки като страни по Конвенцията на ООН за биологичното разнообразие. Стратегията има за цел да гарантира, че екосистемите са здрави и устойчиви на изменението на климата, богати на биологично разнообразие и предоставят набор от услуги, които са от съществено значение за просперитета и благосъстоянието на гражданите. Като се има предвид, че един от крайъгълните камъни на Европейската зелена сделка цели да подобри естествения капитал на ЕС и че природният капитал може значително да допринесе за намаляване на въздействието на наводненията, например, ЕБР може да играят значителна роля в стимулирането на икономическия растеж, който ще върне ЕС по пътя на устойчивото възстановяване.

За да се интегрират ЕБР към Националния план за устойчивост е необходимо:

- 1. Да се планират екосистемни решения, насочени към естествените екосистеми:**
 - Да се извърши единно национално картиране на ключови естествени екосистеми (горски, сладководни, морски и тревни) и единна социално-икономическа оценка на предоставяните от тях екосистемни услуги. Последващо планиране на мерки за опазване, устойчиво управление или възстановяване на естествените местообитания и тяхното биоразнообразие, обвързани със Стратегията на ЕС за биологичното разнообразие до 2030 г. и с изискванията на природозащитните директиви на ЕС;

- Създаване на нови и възстановяване на деградирани екосистеми за подобряване на екосистемните услуги на ниво ландшафт, осигуряване на местообитания за видове и подобряване на връзката между градските и селските райони;
1. **Да се планира прилагане на екосистемни решения за земеделските територии и внедряването на природосъобразни селскостопански практики с отчитане смекчаването и адаптирането към изменението на климата, опазването на биологичното разнообразие, запазването на почвеното плодородие и водите:**
 - Широко приложение на агро-екологични земеделски практики;
 - Популяризиране на агролесовъдството, на мултифункционални горски ландшафти със защитни функции и такива за производство на хранителни ресурси;
 - Подобряване на агробиоразнообразието за по-устойчиви земеделски системи, адаптирани към промените в климата и насочени към опазване здравето на хората;
 1. **Да се планират екосистемни решения в градската среда: градски зелени зони, опрашители, зелени коридори, възстановени влажни зони, устойчиви градски отводнителни системи или зелени покриви;**
 2. **Мерките и интервенциите да имат индикатор за резултат и индикатор за въздействие върху околната среда и климата с реално работеща система за мониторинг;**
 3. **Подобряване на вторичното законодателство, свързано с опазването и управлението на ключови екосистеми и обвързването им със здравето на хората.**

Предложения от Становище, изпратено на 05 ноември 2020 и входящо като част от обществената консултация на 28 ноември 2020

Иновации

- Въвеждане и подкрепа за ефективни бизнес модели, които да доведат до по-висока производителност на труда и по-висока добавена стойност;
- Активно ангажиране на частния сектор чрез стимули, базирани на ясни критерии. В момента така разписаната програма на практика се движи изцяло от държавната администрация.
- Инвестиране в мека инфраструктура - инкубационни и акселерационни програми - която да подкрепи развитието на човешкия потенциал (умения) и политиките за реализация на тези мерки;
- Осигуряване на достъп до допълнителен рисков капитал чрез Фонда на фондовете и ББР - мерки, които да покриват целия жизнен цикъл на едно иновативно предприятие и да се разполага с необходимия ресурс;
- Осигуряване на достъп до талант - реформиране на учебни програми по предприемачество и нови умения и обучение за учители;

- Дерегулация - намаляване на административното бреме върху бизнеса чрез използването на иновативни модели като например реализация на цялостен модел за електронно управление и интеграция на информационните системи на държавната администрация, както и аутсорсорване на административни, образователни и социални услуги;
- Въвеждане на национални инструменти за подкрепа на иновативни зелени бизнеси - включително създаване на целева програма към Фонда на фондовете;
- Въвеждане на модели за зелено финансиране на бизнесите;
- Въвеждане на мерки за комерсиализацията на научни разработки, свързани със зелената трансформация на бизнеса.

Кръгова икономика

Използване на добри практики за публична комуникация на кръговата устойчивост:

- привличане на общественото внимание към ползите от прилагането на устойчиви модели на потребление и производство чрез широко медийно отразяване посредством кампании, събития, публикации и т.н.
- включване на теми за кръгова икономика в ранното образование и преквалифициране на кадри за зелени работни места;
- стимулиране на министерства, градове, институти и частни фирми да развият и изпълняват собствени стратегии за кръгова ресурсна ефективност в рамките на националната стратегия за преход към кръгова икономика.

Обединяване на стълбове “Свързана България”, “Зелена България” и “Иновативна България” от Плана за възстановяване и устойчивост в клъстер “Кръгова България”:

- подпомагане активното включване на учени и изследователи в търсене на решения за включване на кръгови решения в планове за бъдещо развитие на правителствено ниво;
- разширяване използването на вторични ресурси за разнообразни дейности, за да се създаде търсене за кръгови бизнес решения;
- подобряване на кръговата свързаност между големите градове и индустриални центрове с малките населени места в региона;
- изграждане на демонстрационни позитивно-енергийни квартали, регионални изследователско-иновационни центрове и подкрепа на свързаността им с бизнеса.

Мащабиране на решения с цел възвръщаемост от продукти с добавена стойност, подходящи за износ:

- разполагане на демонстрационни проекти около регионални хъбове за мащабиране на изследвания и иновации във всеки регионален град, в които да се търсят решения посредством диалог между изследователи и юридически лица.

Брандиране на България като международен хъб за кръгови решения:

изграждане на идентичност на ресурсен хъб между Изтока (Япония, Тайван, Корея) и Запада (Холандия, Финландия, Австрия, Дания) посредством бизнес мисии за интернационализация на местни решения

Климат

- Активно включване и прекратяване на изолацията на гражданското общество, IT сектора, иновативния и зелен бизнес, НПО експерти от вземането на решения за икономическия

преход и развитието на страната, вземайки предвид и справяне с климатичните предизвикателства;

- Задължително използване на съвременните технологии за онлайн комуникация и информация, за да могат всички участници в процесите при формиране на стратегически документ да имат равен глас с останалите и да е гарантирана обратна връзка с администрацията. Това особено е необходимо в областта на преодоляване предизвикателствата за справяне с климата;
- Мерки в подкрепа на стратегията за постепенно премахване на въглицата с ясен ангажимент за срокове и осигуряване на справедлив преход на регионите, зависими от кафяви и лигнитни въглища, придружени от ясна стратегия за насърчване на възобновяемата енергия;
- Целите в Плана по направление климат трябва да бъдат в синхрон с Парижкото споразумение и поставените насоки на “Европейската зелена сделка”, като трябва да се залага към подкрепата за адаптация на секторите на българската икономика и преодоляването на предизвикателства и превръщането им във възможност за бизнеса и хората в България.

Енергия

Прави впечатление, че дейностите по четирите стълба на Плана за възстановяване и устойчивост са насочени предимно към изграждане на инфраструктура, а не към трансформационни процеси за изграждане на устойчива дигитална и нисковъглеродна икономика, каквито цели си поставя инициативата NextGenerationEU.

В стълба Зелена България, където тематично са събрани кръгова и нисковъглеродна икономика, биоразнообразие и устойчиво селско стопанство, несъразмерна част от определения бюджет е отделена за програма за енергийна ефективност в сграден фонд, а липсват мерки, засягащи насърчването на възобновяеми енергийни източници, както и мерки, които създават връзки между отделните сектори като например агриволтаикс - съчетаването на използването на земеделски земи за земеделие и производство на енергия.

Препоръки:

- Препоръчваме мерките за енергийна ефективност да бъдат съчетани с мерки за насърчване използването на енергия от възобновяеми източници за собствени нужди с фокус върху регламентацията на „общностите за възобновяема енергия“ - обединения, включващи граждански кооперативи, индустриални предприятия и общини. С минимална подкрепа тези общности могат да бъдат катализатор на инвестиции и иновации в областта на нисковъглеродните технологии, като същевременно могат да предоставят решение и на наболял социален проблем - енергийната бедност и субсидиите за фосилни горива като помощ за отопление;
- Считаме, че наред с дигитална трансформация на Електроенергийния системен оператор е необходимо в Плана да намерят своето място и мерки за насърчване на технологиите за съхранение на енергия и управление на търсенето (demand-side management). Технологиите за съхранение на енергия (батерии или технологии за преобразуване на електрическа енергия от ВИ в друг вид енергиен носител, например водород) са ключови

за ускоряването на прехода към нисковъглеродна икономика, тъй като те позволяват да се преодолее присъщата на възобновяемите източници на енергия интермитентност, както и да се подобри гъвкавостта и сигурността на енергийната система;

- По отношение на предложения Национален фонд за декарбонизация има твърде много неясноти. За да има смисъл от неговото създаване, следва да се разпише детайлно подходът при структурирането и капитализирането му, кои са бенефициентите, които ще имат достъп до този Фонд, както и финансовите механизми, които ще бъдат създадени за подпомагане осъществяването на инициативи по горните две мерки. (кредитни линии за граждани и бизнеси, банкови гаранции или зелени държавни облигации и други финансови инструменти).

Биоразнообразие

- **Достъпност на цифровия кадастър на МРРБ, където са и специализираните карти на Черноморското крайбрежие и дюните.** *В момента информацията от кадастъра е платена, на невероятно високи цени и на практика е напълно недостъпна за аналитично ползване от граждани и недържавни изследователи. Би трябвало тази информация да е публична, безплатна и достъпна в няколко различни формата – шейп (shape) файл, екселски таблици, гео сървъри на ниво землище, област и страна;*
- **Адекватна цифрова карта на защитените територии.** *Изисква се от Закона за защитените територии от 15 години. Има чернова на наредба, която, може би, по финансови причини не бе одобрена от МРРБ и МОСВ. Цифровата карта на защитените територии, освен, че се изисква по ЗЗТ е изключително важна и за обществото. Тази карта трябва да е базирана и интегрирана в кадастъра и да е публично достъпна;*
- **Прозрачност и достъпност на горската база данни и горската статистика.** *Да бъде на ниво ДГС/ДЛС, РДГ и държавно предприятие в няколко формата – шейп (shape) файлове, екселски таблици, геосървъри, отключени PDF файлове без защита;*
- **Прозрачност и достъпност на ловната база данни и ловната статистика.** *Да бъде на ниво стопанисващ дивечовъден район, ДГС/ДЛС, РДГ и държавно предприятие в няколко формата – шейп (shape) файлове, екселски таблици, геосървъри, отключени PDF файлове без защита;*
- **Детайлна информационна система в селското стопанство.** *Настоящата информационна система е трудно използвана от потребителска гледна точка и не води до възможността да се извършват независими анализи (каквато би трябвало да е целта ѝ).*

Земеделие

- Последствията от пандемията в сектор земеделие имат и друго измерение, изразяващо се в невъзможност за ефективен контрол върху ползването на химикали в земеделието и водоползването за земеделски нужди. Допълнително нерегламентирано и незаконно разораване на постоянно затревени площи, включително защитени хабитати в Натура 2000 (има реални примери от тази пролет) са факт. От там следва:

- Иновативни мерки за контрол, публичност и прекратяване на тези негативни примери трябва да намерят място в Плана за възстановяване;
 - Приоритетни мерки за поддържане, възстановяване и подобряване на тревните местообитания, както и стимулиране на промяна на НТП на пасища и ливади, които по документи се водят „ниви“ или друг вид обработваеми земи;
 - Намаляване на употребата на ПРЗ, контрол и публичност: дистанционният контрол върху пестицидите да бъде публичен в реално време, включително резултати от него; забрана на опасни пестициди;
 - Засилен мониторинг, проучвания и оценки за въздействие върху околната среда за проекти в земеделския сектор.
- Липсват каквито и да са програми, свързани с горите и горското стопанство, независимо, че горите са ключов фактор в областта на климатичните политики и управлението на селските региони;
 - Инвестирането в инфраструктура за мелиоративната система не е в съответствие нито с целите на справяне с последствията от Ковид 19, нито с промените в климата, нито ще доведе до широко справяне с проблема за липсата на вода не само за земеделските нужди, а стратегията за напояване, към която има препратки, няма екологична оценка и би трябвало да отпадне от документа;
 - В Плана трябва да се разпишат конкретни мерки за опазване на водните ресурси, в т.ч. те да обхващат количеството и качество на водите, водещи до намаляване на водоползването, което да включва:
 1. Приоритетни мерки за задържане на водите - залесяване на речните брегове, възстановяване на речни старици и влажни зони;
 2. Регионализиране на страната по видове култури, които е подходящо да се отглеждат в условия на засушаване на климата;
 3. Ориентиране към култури и сортове, устойчиви на засушаване; въвеждане на системи за повторно използване на води;
 4. Системи за публичност и дистанционен контрол на ползването на препарати и химикали.

Предложения от Становище, изпратено на 23 юли

Зелени иновации и стартъпи

България изостава съществено в подготовката за Зеления преход на икономиката ни. Нужни са драстични системни реформи, слагащи в центъра иновативния капитал в държавата ни, мащабна инвестиция в образование и знание, структурни промени и нови

цели и норми за намаляване на въглеродния отпечатък. Необходимо е мобилизиране на целия експертен капацитет за дефинирането им и широка публична подкрепа за реализацията им, за да сменим тренда и портрета на държавата ни в Европа.

Обща рамка за реформи

- Анализ на тенденциите за технологично и регенеративно развитие с участието на иновативна общност – бизнес и академична;
- Дефиниране на областите, в които България има развит технологичен капацитет. Набелязване на конкретни мерки за приоритетна подкрепа на иновативни компании, развиващи технологично-авангардни и зелени продукти и решения в тези ключови направления;
- Утвърждаване на програма за широко популяризиране и мерки за прилагане на принципите на живот с „нулев отпадък, въглеродна неутралност и регенеративна икономика в ежедневните практики на хората.

Конкретни мерки

Институционална рамка

- Дефиниране на категорията “зелен бизнес”;
- Законодателна реформа за подобряване на защитата на интелектуалната собственост на научни открития;
- Законодателна реформа за осъвременяване на патентната система;
- Създаване на институция от висок ранг (Министерство или Агенция - първостепенен разпоредител на бюджетни средства) за иновации с крос-институционални функции.

Подкрепа на местен бизнес и наука

- Рестартиране на изграждането на регионални иновативни центрове и клъстери и въвеждане на конкретни цели, свързани със зелени иновации;
- Улесняване на формите за кандидатстване и отчитане по национални програми за подкрепа на иновативни проекти;
- Улесняване на административния режим, напр. различните разрешителни процедури, след спечелване на проектно финансиране;
- Създаване на дигитални иновативни хъбове за съвместна работа на учени, предприемачи и инвеститори, осигуряващи материално-техническата база, достъп до авангардни технологии за технологичен трансфер на предприятия, както и стимулираща среда за създаване на нови стартиращи технологични компании;
- Улесняване на достъпа на стартиращите компании до научна инфраструктура в БАН и университетите, включително създаване на експериментариуми в университетите;
- Специална подготовка за рисковите предприемачи включително за интернационализация на бизнесите им;
- Създаване на единна база данни за изследователски центрове и екипи по отделни научни направления, която да бъде със свободен достъп онлайн.

Инвестиционна политика

- Законодателна реформа в подкрепа на зелени иновативни бизнеси с фокус въвеждане на данъчни облекчения: намаляване на ДДС върху продуктите/услугите, създадени от зелени бизнеси, както и въвеждане на по-високо облагане за предприятия и дейности на база въглеродния им отпечатък;

- Целево финансиране от програмата за възстановяване на ЕК за пилотни хъбове за зелени иновации с фокус върху целите на Зелената сделка;
- Субсидии за разширяване на производствения капацитет на младите зелени иновативни компании;
- Целенасочена финансова подкрепа за бърз технологичен трансфер от научно изследване в бизнес;
- Приоритетно финансиране от програмата за възстановяване на пилотни зелени иновации.

Образование

- Информационни кампании за възпитаване на култура за “зелен живот” и за ролята на зелените иновации сред обществото;
- Информационни кампании за утвърждаване на зелените иновации сред бизнесите - за зелена трансформация на традиционните и стимулиране на създаване на GreenTech , BioTech и др. компании;
- Разширяване на екологичното образование с акцент върху отговорността ни като потребители;
- Въвеждане на практика по екологично образование, така че учениците да влизат в реална ситуация за вземане на решения - интерактивни еко игри;
- Осъвременяване и разширяване на обхвата на образованието по предприемачество;
- Предефиниране на длъжността ръководител по иновации в университетите (chief innovation officer);
- Целева подкрепа на форматите за неформално обучение по предприемачество и STEAM.

Европейски перспективи и роля на България

- Експертен анализ на финансовия и програмен ресурс от Европа и на тези от националния бюджет за иновации и зелени проекти;
- Системни информационни кампании и обучения за възможностите за участие в програми директно на европейско ниво, както и на локално;
- Целенасочена политика за включване на българската научна и иновативна бизнес общност в европейските мрежи за обмен и партньорство.

Бранд България

- Анализ на иновативния потенциал на България по методология на ЕК;
- Анализ на експортния потенциал на България със специален фокус върху иновативната и зелена икономика;
- Създаване на стратегия и план за позициониране България като един от центровете за иновации (включително зелени) в Европа;
- Създаване на механизъм за разпознаване на проекти с иновативен технологичен потенциал и целева подкрепа за развитието им като големи бизнеси от България (национален и европейски програмен ресурс);
- Създаване на стратегическа комуникационна програма за системно позициониране на България като иновативен център (а не аутсорсинг дестинация) и проактивното ѝ прилагане в международен план и на местно ниво.

Кръгова икономика

Кръговата икономика е алтернативен икономически модел на линейната икономика, в която живеем, където добиваме ресурси, произвеждаме продукт, който консумираме и

изхвърляме. Моделът на кръговата икономика предполага, че всички материали трябва да се върнат в производствения цикъл (като бъдат възстановени чрез различни кръгови стратегии, включително споделяне, повторно използване и рециклиране), за да се избегнат екологични щети.

В дискуссионния експертен панел за “Кръгова икономика” бяха идентифицирани следните мерки, които трябва да бъдат взети така, че да бъдат въведени кръгови решения за излизане от икономическата криза.

Изграждане на национална стратегия за развитието на кръговата икономика и изпълнението ѝ на регионално и/или градско ниво:

- Градовете като основна точка за развитие на кръговата икономика - концентрация на човешки, иновационен, и финансов ресурс;
- Градовете като тестово поле за пилотни проекти, позволяващи скалируемост (машаб);
- Поставяне на точни и ясни цели с индикатори за постигане на стратегическите цели;
- Свободни и прозрачни данни и информация за сегашно състояние, и напредък към постигане на поставени цели в стратегиите;
- Унифициран модел за мониторинг на данни в местните и националната стратегия - стратегическо планиране;
- Дефиниране на термини, и разбирания за кръговата икономика, с цел предпазване от размиване на понятия (“greenwashing”).

Иновациите са ключов вектор за постигане на преход от линейна към кръгова икономика. Кръговостта трябва да бъде застъпена от най-ранна фаза на развитието на продуктите и услугите. Преструктурирането на икономически сектори чрез иновации в технологията и процесите е от особена важност за въвеждане на кръгови решения:

- Пример за иновация в процесите е едно обвързване на отпадните/рециклирани материали от индустриални процеси с местните производства;
- Друга възможност е сдружаването на производители с обща цел - индустриална симбиоза;
- Да се разгледат възможностите за финансиране на организации, които работят съгласно принципите на индустриалната симбиоза;
- Изграждане на споделена мрежа за достъп до отпадни индустриални продукти;
- Пресъздаване на нови материали от отпадъчна биомаса, за нов вид продукти;
- Прозрачност от страна на производителите за отпечатъка му върху природата.

Основни проблеми пред обществото в разбирането на кръговата икономика:

- Повишаване на информираността спрямо културата на устойчиво потребление на ресурси, целяща и промяна в менталитета;
- Повишаване на информираността относно отпадъка като ресурс, и ефективното му управление;
- Бизнеса не си дава сметка колко струва отпадъка. Търсят се възможности за бързи печалби без вглеждане в голямата картина;
- Насърчаване на използването на нетоксични материали.

Образователен вектор:

- Въвеждане на обученията и изборителни курсове по кръгова икономика таргетиращи всички възрастови групи:
 - Детски градини;
 - Училища;
 - Университети.
- Повишаване на информираността в бизнеса относно възможностите на кръговата икономика, чрез:
 - Таргетиращи обученията на ръководен персонал;
 - Изграждане на обучителна мрежа за "green champions";
 - Изграждане на доверие между потребител - производител. Нови възможности за зелен branding.
- Повишаване на информираността за възможностите на кръговата икономика в местен аспект:
 - Предложение за децентрализиране на информацията в малките населени места посредством съществуващата мрежа на читалища;
 - Обученията на персонал общини и кметства;
 - Изграждане на институционална ангажираност;
 - Реализация на безработни в пилотни програми на местно ниво - връзка с общински проекти, бюро по труда, местни бизнеси.
- Изграждане на регионални образователни центрове за кръгова икономика, служещи като хъбове за връзка между бизнеса, научните среди, и образователните институции. Тези центрове предразполагат развитието на иновации, както и откриването на работни места в кръговата икономика.

Инвестиционна политика:

- Данъчната политика да бъде ползвана като инструмент за подпомагане на кръгова икономика и иновативни бизнеси - разглеждане на възможности за пазарни стимули и регулаторни механизми.

Местно производство:

- За постигане на целите на кръговата икономика местното производство трябва да бъде приоритизирано. Това ще доведе до по-къси вериги на доставка пестящи ресурси, време, и енергия. Обединенията на малките еко производители (в частност на храна) с цел повишаване на конкурентоспособността им трябва да бъде поощрявано.

Строителство:

- Огромният потенциал за развитие на кръгови модели в строителството трябва да бъде развит предвид мащаба на използваните в сектора суровини и материали, голямата им стойност и дългосрочният ефект от взетите мерки в икономически и социална перспектива.

Климат

За да може средствата по направление на плана за възстановяване да постигнат основната си цел - постигане на избраните общоевропейските приоритети за модернизация, дигитализация, зелен преход, с много силен социален аспект, т.е. мерките и средствата да са насочени към хората, в тематична група "Климат", експертите разписаха основни предложения от мерки с ясна обосновка, но също и списък с общи мерки без обосновка:

- **Изготвяне и финансиране на национален проект** (вероятно ще струва около 100 млн. лв.) за изграждането на “Единна национална ГИС (географска информационна система) мониторингова система”.

Обосновка и детайли: Тази система трябва да събира на едно място национална, регионална и общинска информация от всички аспекти на нац. икономика, устройство на територията, всички налични ресурси и техния потенциал. Демографията, факторите и компонентите на околната среда, както и съответните стратегии и планове за действие на различните нива. Всичко това трябва да е събрано на едно място като система, както и информацията да е обвързана с поставените и одобрени европейски и глобални цели, и предизвикателства за България.

Система ще събира и обвързва съответните цели и действия от всяко едно ниво, звено и тема, и ще позволи те да са взаимосвързани и допълващи се, а не както е сега, всяка цел, стратегия, план да работи сама за себе си и рядко да корелира и прави връзка с останалите. Няма почти никаква централна свързаност и обвързаност и обикновено не се постига търсения и очакван хоризонтален резултат.

Само по този начин хоризонтални теми: каквато определено представлява изменението на климата - в двете си основни направления (mitigation and adaptation, т.е. намаляване на негативното въздействие и адаптация към случващите се промени), които имат основно негативен характер върху икономиката, хората и околната среда, ще могат да бъдат преодолени успешно в средносрочен план.

Нещо повече, те ще се превърнат от проблем в решение, в редица области и компоненти на заобикалящата ни среда, което ще доведе не само да намиране и имплементиране на най-добрите решения, спестяване на средства, даване на отговори по финансови и икономически параметри, но и ще позволи цялостното планиране и развитие на целите и политиките на държавата;

- **Реална децентрализация и създаване на истински публично-частни партньорства на всички нива в областта “климат и енергия”.**

Обосновка и детайли: Предвидените европейски финансови инструменти, по всички възможни направления, всъщност представляват инструмент за привличане на частните инвестиции, а не субсидия, поради липса на средства от централния бюджет за различни публични разходи и свързаните с това стандарти и нужди. За съжаление в България, ПЧП-тата на практика не са възможни поради несъответстващо счетоводно законодателство (нпр. Общините не могат да слагат амортизация на услуги и затова дават ресурсите си на концесии, а не правят ПЧП-та) и липсата на приоритизиране на тези дейности. С развиването на ПЧП, реално на общините и регионите ни ще се позволи да се мобилизират средства в посока на европейските и глобални приоритети, което на практика е основното търсено ниво на действие, а и реално отсъстващото в България;

- **Подкрепа за научни разработки по отношение промените в климата в България, т.е. инвестиции в набиране на данни и изследвания за въздействията на климата върху основните сектори на заобикалящата ни среда като: гори, води, земеделие, градска среда, но също и в областта на икономиката, на финансите и пр...**

Обосновка и детайли: За да може да знаем, кои са правилните решения на микро ниво, реално всеки проект, всяко евро, трябва да разполага с определени налични данни, статистика и аргументи. Към момента тази информация почти отсъства и затова е силно необходимо, проекти даващи такива данни да се финансират и да се подсигури тяхната целесъобразност, включително и икономическата такава. По този начин ще се решат много микро проблеми, като управлението на водите, на горите, изграждането на инфраструктурата, преустройство на урбанизираните територии, смяна на горивната база за отопление, чистотата на атмосферния въздух и пр.;

- **Финансирането на механизъм, чрез който на национално ниво общините ще могат да си направят оценка на риска и ефектите на тяхната територия от климатичните промени.**

Обосновка и детайли: Необходимо е да се преработи Закона за устройство на територията, в който да има специален раздел за застрояване, озеленяване и устройство съгласувано с климатичните модели и прогнози. Те ще бъдат базирани на анализ за оценка на слабостите в градските системи, ще се позволи и въвеждане на механизъм за зелени обществени поръчки в общините, както и на практика ще се позволи финансиране на всичките необходими инвестиции по сектори. Например инвестиции в обществен градски и железопътен транспорт (пътнически и товарен) и създаването на нови градски зелени зони;

- **Преразпределение на средствата (приходите) от продаване на квоти за емисии и тяхното директно инвестиране към внедряването на нисковъглеродни технологии във всички звена на икономиката.**

Обосновка и детайли: Към момента тези средства през последните 7 години се използват за покриването на финансовия дисбаланс на НЕК, намаляване на загубите, и поддържане на ниски цени на тока. Този модел трябва да спре и наличния финансов ресурс в размер на няколкостотин милиона евро на година да отива към развитие, подкрепа и финансиране единствено на нисковъглеродни проекти и технологии, както в областта на енергетиката, така и във всички други сегменти на икономиката ни, които могат да докажат икономическа и научна аргументация;

- Правителствена подкрепа за ликвидност за домакинствата, стартиращи предприятия, МСП, както и за стартиращи предприятия, малки/средни предприятия при условия, дейности и инвестиции свързани с внедряване на решения за справяне с климатичната криза.
- Данъчни облекчения за бизнес за стратегически и структурни приспособления свързани с решенията за климата. Данъчни облекчения за специфични бизнес инвестиции в ориентирани към бъдещето възможности, внедряване на електрически превозни средства, мерки за енергийна ефективност, инвестиции в изкуствен интелект и роботика;
- Директни целеви парични преводи или временни увеличения на заплатите. Директни парични трансфери, насочени към работници с по-ниски доходи или под формата на бонус за основните работници в риск от COVID-19. Увеличение на заплатите за хората с контролирани от държавата заплати (публичен сектор, минимална работна заплата), за да могат да приемат по-лесно посоката на икономическата трансформация;
- Инвестиции в чиста енергийна инфраструктура. Увеличени разходи за производство и съхранение на електрическа и топлинна енергия; Инвестиции за подобряване на ел. преносната мрежа и изграждане на водородна инфраструктура, включително адаптиране на настоящата газопреносна мрежа;

- Преквалификация и справедлив преход на засегнатите служителите в посока изграждане на нови умения, подходящи за бъдещи индустрии (допълващи се с изкуствен интелект, роботика, разпределено производство, нова енергия, нови хранителни системи);
- Обновяване на сгради (енергийна ефективност), отговарящи на европейското законодателство. Повишаване на топлинната ефективност, подобрена енергийна ефективност на уредите, чисто отопление (термопомпи или топлинни мрежи);
- Идентифициране и организиране изграждането на нови зелени пространства и инвестиции в природна инфраструктура и екосистемни-базирани решения. Модернизиране на обществени паркове, зелени площи, засаждане на дървета и възстановяване на биоразнообразието. Инициативи за опазване на околната среда, услуги за екологична система за наблюдение и мониторинг;
- Изграждане на система за бързо реагиране и повишена готовност за настъпващи бедствия, изграждане на капацитет и превенция. Парични разходи за подготовка за бъдещи пандемии, пожари, наводнения, бури, други екстремни събития;
- Общи разходи за научноизследователски и развойни дейности (НИРД). Парична подкрепа за технологично изследвания и програми за развитие, които водят до намирането и прилагането на решения за справяне с климатичната криза;
- Покриване на разходите за НИРД и тяхното масово внедряване. Паричната подкрепа за НИРД в екологичните технологии, включително електролиза, термопомпи, съхранение на енергия, растителна генетика, отстраняване на парникови газове и др.;
- Подкрепа и фокус за разширяване и изграждане на нова инфраструктура за активна мобилност - ходене и колоездене в градските райони;
- Механизъм за зелени обществени поръчки с основен фокус - климатичните промени, продукти и пр., която да навлезе в администрацията и общините, а в последствие фокусиране към този приоритет по всички направления свързан с обществените поръчки;
- Финансирането и инвестициите да са подчинени на аспектите на промените в климата, да се прави анализ за оценка на слабостите в градските системи и да се извършва комплексна оценка за качествен анализ на инвестициите;
- За горите и горския сектор няма достатъчно данни за влиянието на климатичните промени върху тях. Трябва да се съберат необходимите знания и след това да се внедрят в управлението на горския сектор, който ни доставя базови екосистемни услуги, като въздух и вода;
- Пазарен механизъм за cost benefit анализ при строителство, подмяна на стари електроуреди и други мерки, които да допринасят за фокусирането създаването на голям национален план за постепенно отделяне на крайните потребители от централната електропреносна мрежа (да произвеждат сами нужната им енергия), за да може енергията основно да се използва от бизнеса, който създава добавена стойност, а домакинствата да се фокусират върху енергийната си независимост;
- Подкрепа за мерки за подобряване качеството на въздуха. Комплексен план за справяне с проблема за цялостно национално решение;
- Насочване на инвестиции в развитието на обществен градски и железопътен транспорт (пътнически и товарен);
- Насочване на инвестиции в набиране на данни и изследвания за въздействията на климата в България върху гори, води, земеделие, градска среда и пр.
- Подкрепа за мерки за лесоустройство на горските територии за адаптация към климатичните промени;
- Подкрепа за мерки за развитие на консервационно (безорно) земеделие и адаптация на сектор селското стопанство към климатичните промени във всичките аспекти, но без навлизане на ГМО;
- Ограничаване на използването на биомасата за изгаряне, най-вече дърва за огрев;
- Подкрепа за мерки за управление на водите и наводненията в градска среда. Изграждане на зелена инфраструктура, която да замести „сивата“.

- Ограничаването на ефекта на „топлинния остров“ в градовете, система за ранно оповестяване на топлинни вълни и подкрепа за мерки за справяне с проблема, като озеленяване на покривите в градовете;
- Активна подкрепа за истински научни разработки свързани с промените в климата в България.

Енергия

Производството на енергия беше фокусирано в отделна тема, заради важната роля на този сектор в развитието на една конкурентоспособна икономика. Експертите обсъдиха и предложиха мерки за насърчаване на потребители-производители на възобновяема енергия и енергийна независимост на местно ниво поради забавените промени на именно тази глобална тенденция на българския пазар и съвременния потенциал, която има за подобряване на енергийната независимост на страната.

Как да постигнем енергийна независимост на местно ниво?

- Приоритизиране на енергийната независимост на местно ниво като национален въпрос, вместо да се залага на развитието на централизирани проекти за големи мощности като АЕЦ Белене.
- **Фокус върху демократичното участие на гражданите в енергийната система, като част от общата демократизация на обществото и икономиката.**
- Осигуряване на финансиране за преминаване от експериментални проекти към пазарни примери – не само саниране, енергийна ефективност и ВЕИ, а също така проекти, следващи мащабни световни тенденции като децентрализирани микромрежи, умни мрежи, интегрирани решения, като например общностни системи за отопление, охлаждане, производство на енергия.

Как местните общности да планират и реализират проекти за възобновяема енергия и енергийна ефективност?

- Местни/общински и регионални планове и насоки за енергийна независимост (обединяващи ВЕИ/климат/енергийна ефективност), базирани на локален контекст, обективна информация, енергийни баланси и разчети;
- Амбициозни проекти, които да внедряват най-новите технологии, с подкрепа от местната общност и местни инвеститори;
- Преминаване през цикъл от първи прототипи и проекти към валидиране на концепцията за общностни енергийни проекти, анализи на икономическите ползи, бизнес планове, разпространение на добри практики към повече общности;
- **Силен процес за ангажиране на заинтересовани страни – информационни платформи с достъпна, практическа информация за нови производители-потребители на възобновяема енергия и за включване на енергийни общности; разясняване на възможностите и стъпките за производство на собствена енергия;**
 - Стимули за включване на административните звена и местните власти за подкрепа, например оползотворяване на обществени сгради, многофамилни жилища;
- **Достъпни финансови инструменти, включващи програмно, но и публично-частно финансиране, практични схеми за банково кредитиране, прозрачност и отчетност на схемите;**
- Продължаване на работата с местни общности и ангажирането им с проблеми от национална значимост;

- **Финансиране на технологии за производство на възобновяема енергия и съхранението ѝ с приходите от квотите за въглеродни емисии, вместо подпомагане на подобряване на ефективността на инсталации, които използват изкопаеми горива;**

Как да постигнем по-облекчена регулаторна рамка за потребители- производители на възобновяема енергия?

- Хармонизиране и транспониране на енергийните директиви, Закон за енергията от възобновяеми източници (ЗЕВИ), Закон за енергетиката (ЗЕ) и Правила за търговия с електрическа енергия (ПТЕЕ);
- **Стартиране на конкретно законодателство и нормативна уредба, която да способства създаването на енергийни общности;**
- Облекчено администриране на производството и консумацията на енергия от гражданите – въвеждане на т.нар. нетно отчитане (net metering);
- Облекчен/опростен режим за включване на многофамилни жилища за покривни системи или общностни системи за отопление и охлаждане – без да е нужно всички да се съгласяват, че се използва покривът, както и да е възможно да се сключва опростено споразумение с инвеститори за ползване на покриви и др.;
- Нормативна и регулаторна рамка за нови ВЕИ технологии като например agrivoltaics (възможност за използване на земя едновременно за селскостопански цели и производство на енергия, като например за оранжерии, опасване на фотоволтаични паркове и плаващи PV системи във водоеми, които не променят предназначението на земята);
- Стимули за подпомагане на инвестиции в децентрализирани микро и умни мрежи.

Следващи стъпки:

- **Продължаващо настояване за включване в Съвета към Европейския зелен пакт;**
- Предлагане на правила за прозрачност и достъп до информация към работата на правителствените групи и възможност да им предлагаме решения с гарантирана обратна връзка.

Биоразнообразие и земеделие

В тематична група “Биоразнообразие и земеделие”, експертите разписаха общи принципи, изведоха основните приоритети, и развиха конкретни предложения от мерки по двете подтеми.

Общи принципи за мерките за икономическото възстановяване:

- Ясни, гарантирани от държавата механизми за обществено участие в планирането и в мониторинг на изразходването на средствата;
- Мерките във всички програми да имат индикатор за резултат и индикатор за въздействие върху околната среда и климата и да има реално работеща система за мониторинг;
- Мерките да са в съзвучие със Стратегията за биоразнообразие на ЕС 2030;
- Ясна система за контрол, отчетност и спиране на средства при неизпълнение;
- Всички количествени индикатори трябва да сочат каква част от нужното за държавата е постигнато, например – намаляване с 50% на загубата на вода по водоснабдителната мрежа, подобряване на природозащитно състояние на поне 30% от Натура видовете и т.н.;

- Всички мерки за икономическо възстановяване трябва да са ясно какъв проблем решават. Самите проблеми трябва да излизат от конкретни и актуални анализи, да стъпват на реални и актуални данни.

ПОДТЕМА ЗЕМЕДЕЛИЕ

Приоритети:

- Да се планира спрямо цялостна устойчива хранителна система в България (включително къси хранителни вериги, разнообразяване на производството, възвръщане на местните сортове/породи, поощряване на продуктите с добавена стойност, а не производството и износа на евтини суровини), която да включва не само продукцията на суровини и храни, но опазване на води, реки, биоразнообразие, климат;
- Да се разглеждат селските райони и техните общности комплексно и да се прилага комплексен подход при планирането на икономически мерки в тях в посока постигане на самостоятелност, устойчивост и решаване на местните проблеми на местно ниво от самите общности;
- Да няма директни подпомагания, а мерки, които залагат на постигане на реална конкурентоспособност и устойчивост на екологосъобразните земеделски производства.

Предложения за конкретни мерки:

- Опазване чистота на повърхностните водни тела от препарати за растителна защита;
- Създаване на зелени биофилтри покрай речните басейни;
- Компенсаторни мерки за екосистемни услуги (например опрашване);
- Стимулиране на кратките хранителни вериги;
- Създаване на хранително биоразнообразие, единен регистър на местни сортове, стимулиране широкото използване на български сортове
- Грантове за селските общности, които помагат на хората сами да решават местните си проблеми и да се постигне излизане от сивия сектор;
- Насърчаване и промотиране на директните продажби и фермерските пазари;
- Насърчаване на системите за взаимно сертифициране PGS;
- Насърчаване на градското земеделие;
- Целеви помощи за коопериране на малките производители;
- Осигуряване достъп на малките производители до пазара на ЕС;
- Образование на производители и на потребители за стандартите за екологосъобразно производство.
- Поощряване на сензорните технологии за прецизно пчеларство.
- Мерки за създаване на добавена стойност върху храните;
- Създаване на платформи на научните институти и фермерите,
- Свързване на алтернативния туризъм с фермерите, произвеждащи храни по места
- Да се проучат и доразвият практиките на големите търговски вериги за работа с малките фермери.
- Създаване на полезащитни пояси от дървесна растителност между обработваемите земи и водните тела.
- Поощряване на иновациите и новите технологии в земеделието (например, в напояването);
- Селската програма трябва да заложи изискване за „at least 10% of agricultural area under high-diversity landscape features“ за всички мерки, за да отговори на изискванията на Стратегията за биоразнообразие 2030.

- Проекти за мултифункционално ползване на природните територии – напр. канали за напояване със засадени край тях лешникови храсти, които произвеждат лешници, а от друга страна предпазват от изпаряване.

ПОДТЕМА БИОРАЗНООБРАЗИЕ

Приоритети:

- Цялостно, комплексно национално планиране/стратегия за мрежата от защитени територии (национални и Натура 2000) и връзката им с климатичните промени;
- Позициониране на мрежата Натура 2000 не само като мрежа на природни местообитания, но и като климатична мрежа. Определяне на ключовите екосистеми в тази връзка (горски, сладководни, морски, други). Осигуряване на качествена национална инвентаризация на тези екосистеми (как се повлияват от климатичните промени, как въздействат на климатичните промени – включително сценарии и моделиране), на която да стъпи националното планиране от мерки за опазване и възстановяване. Включване на икономическа част към тези анализи – стойност на екосистемните услуги и икономически инициативи/работни места, свързани с изпълнението. Ясно отчитане на връзката между човешкото здраве и доброто състояние на природните екосистеми, отразяване в планирането;
- Осигуряване качествено включване на всички заинтересовани страни като участници и бенефициенти в планирането и изпълнението на мерките (включително граждански организации, научни среди, общността на стартъпите и иновациите, малък и среден бизнес), създаване на реално работещи мрежи и платформи между всички сектори – опазването на биоразнообразието не е тесен експертен въпрос;
- Възстановяването на естествени екосистеми с ключово значение за климата и ползването на природните ресурси (горски, сладководни, морски) да бъде изведено като национален приоритет и да има единен национален план за тях.

Предложения за конкретни мерки:

- Създаване на климатични гори, ветрозащитни и водоохранителни пояси;
- Цялостно планиране и развитие на зелените системи в градовете в съответствие с мерките за климата;
- Инвентаризация на горските и водните екосистеми по единна и качествена методика.
- Мониторинг на ключови екосистеми във връзка с климатичните промени (повлияване от тях и принос към преодоляването им), моделиране и планиране на основа на тези данни;
- Поощряване навлизането на иновациите и новите технологии в проучването, мониторинга, управлението и възстановяването на ключови екосистеми от национално значение (горски, сладководни, морски);
- Картиране и осигуряване (чрез опазване и възстановяване) на екологични коридори между защитените територии и зони от Натура 2000;
- Създаване и прилагане на ясна система от критерии и контрол на въздействието на големи инфраструктурни проекти върху ключови екосистеми и местообитания (засилване капацитет на контролните органи, специализирани звена за управление на зоните, да няма териториален подход за разкъсване на Натура 2000 на административен принцип);
- Засилена система от мерки за закупуване на земи с цел опазване на екосистеми и местообитания;
- Система от мерки за управление и осигуряване на добър статус на националните защитени територии извън националните и природните паркове;
- Система от мерки за решаване на проблема с незаконния дърводобив и незаконните дейности в горите (включително ползване на иновации и нови технологии);

- Подобряване на вторичното законодателство за морските и сладководните екосистеми;
- Мониторинг на основните водоизточници в реално време – каква вода влиза и излиза в язовирите за питейни нужди и за напояване, за да се направи обективна оценка на потреблението и да се въведе комплексно управление. Въвеждане на принципа „по-добро управление – повече вода в природата“;
- Повишаване капацитета на отговорните за защитените зони и защитените територии
- Изработване и прилагане на добри стандарти за управление на основните типове полуестествени или естествени територии, използвани за производство или ползване на природен ресурс (например, какво означава лозе, което опазва биоразнообразието);
- Иновативни проекти за „позеленяване“ на градовете (връзки с природни територии, покриви и стени – градини, картиране на старите дървета в градовете и мерки за опазване);
- Иновативни проекти за ВЕИ от човешката дейност (примера с вятърните турбини край турската магистрала, тротоари, генериращи ток от пешеходците, биогаз от кухненски отпадъци и т.н.).